

ISSN 1302-3519

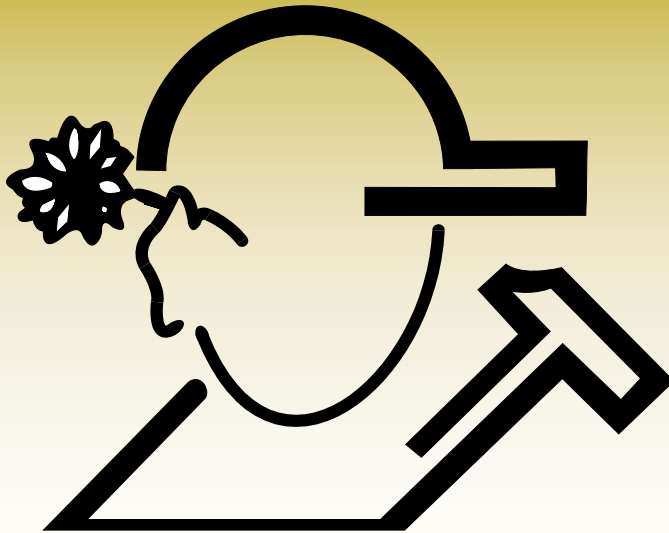
ÇALIŞMA ORTAMI

Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 157 Temmuz - Ağustos - Eylül 2018

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu"nuza
Ödemek İster misiniz?*

*Fişek Enstitüsü'nün 36. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 26. Yılı*

Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Makale Ödülü

1. Ödülün Amacı:

Ödülün amacı, ömrünü dünyayı işçiler ve tüm ezilenler için daha yaşanılabilir bir yer kılmaya adanmış Prof. Dr. Gürhan Fişek'in mücadelesi ve eserleri doğrultusunda, toplumsal sorunlara yönelik suskunluğu, edilgenliği aşarak doğruları bulmak ve yaşama geçirmek için bilgi üretimini teşvik etmektir. Ödül, sosyal politika alanında özgün bilgi üretimini özendirme ve bu alandaki tartışmaları zenginleştirmeyi amaçlamaktadır.

2. Makale Konusu:

Yarışmaya sosyal politikanın uğraşı alanına giren tüm konularda (sosyal güvenlik, sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet, çocuk emeği, çalışma yaşamı, ayrımcılık, göçmen emeği, emek tarihi, sendikacılık, gelir dağılımı, kent ve yoksulluk vb.) makale gönderilebilir.

Düzenleme Kurulu, ödül duyurusunda ilan etmek koşuluyla makale konusunu belirli bir tema ile sınırlandırabilir.

3. Başvuru Koşulları:

1. Yarışma tüm sosyal ve beşeri bilimler öğrencilerine ve mezuniyet tarihinin üzerinden en fazla bir yıl geçmiş olan araştırmacılara açıktır.
2. Yarışmaya sosyal politikanın uğraşı alanına giren tüm konularda (sosyal güvenlik, sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet, çocuk emeği, çalışma yaşamı, ayrımcılık, göçmen emeği, emek tarihi, sendikacılık, gelir dağılımı, kent ve yoksulluk vb.) makale gönderilebilir.
3. Yarışmaya gönderilen makalelerin sosyal politika alanında özgün bir araştırmanın verilerine dayanması veya bu alana özgün bir kuramsal tartışmayla katkıda bulunması beklenmektedir.
4. Makalelerin dili Türkçe olmalıdır. Başka dillerde

yazılmış makalelerle yapılan başvurular kabul edilmeyecektir.

5. Makaleler başlık, dipnotlar ve referanslar dâhil 5000 kelimeyi aşmamalı ve Çalışma Ortamı Dergisi atfı kurallarına (<https://calismaortami.fisek.org.tr/yazim-kurallari>) uygun olarak yazılmalıdır.
6. Yarışmaya gönderilen makalelerin herhangi bir yerde yayınlanmamış veya başka bir yarışmada ödül kazanmamış olması gerekmektedir.

4. Ödül, Başvuru Süresi ve İletişim:

1. Ödüle lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile mezuniyet tarihinin üzerinden en fazla bir yıl geçmiş olan araştırmacıların başvuruları kabul edilecektir.
2. Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Makale Ödülü lisans ve lisansüstü olmak üzere iki kategoride verilecektir. Ödül miktarı lisans düzeyinde birinci seçilen makale için 1500 TL, lisansüstü düzeyinde birinci seçilen makale için 3000 TL olarak belirlenmiştir.
3. Makaleler 1 Mart 2019 tarihine kadar bilgi@fisek.org.tr adresine gönderilmelidir.
4. Katılımcılar makale ile birlikte, yazarın adı, kurumu (üniversitesi vb.), açık adresi, iletişim bilgilerinin (telefon ve elektronik posta adresleri) yer aldığı özgeçmişlerini de göndermelidirler.

5. Seçici Kurul:

Seçici Kurul, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulunca belirlenecektir.

6. Sonuçlar:

Ödüller Prof. Dr. Gürhan Fişek'in doğum günü olan **30 Mart**'ta düzenlenecek anma etkinliğinde verilecektir.

Kayıt-Dışı Çalıştırma ve Kazalar ⁽¹⁾

A. Gürhan FİŞEK (*)

İstanbul tersanelerinde, özel sektöre ait kömür ocaklarında, taşeron olarak çalışan firmalarda bir çok iş kazası meydana geldi. İstanbul / Davutpaşa'da, beş katlı bir iş merkezinde meydana gelen patlama, 23 canı aramızdan aldı götürdü.

Davutpaşa'daki iş kazasında, önce bomba patladı sanıldı. Çünkü her taraf savaş alanına dönmüştü; iki bina çökmüştü. Ama çok geçmeden, komşu dairede çıkan küçük bir yangının, havai fişek atelyesine sıçradığı ve patlayıcıları aktif hale getirdiği anlaşıldı. Ateş ile barut nasıl bir araya getirilebilmişti ?

Bu son olay, bir çok bakımdan, ülkemizde işçi sağlığı güvenliğinin olmadığını ortaya koyuyordu; yine bu olay, işçi sağlığı güvenliğinin bir çok farklı olgunun üst üste bindiği bir konu olduğunu gösteriyordu.

Sözgelimi, patlamanın meydana geldiği havai fişek atelyesi kayıt dışıydı. Çalıştırılanlar da öyle. Kayıt-dışı demek, aynı zamanda dokunulmaz demektir. Çünkü aslında kimse, öyle bir işyeri olduğunu görmek istememektedir. Ama işçiler çalışmakta, ama havai fişekler üretilmekte, insanların eğlenip bayramları kutlaması için eğlencelikler hazırlanmaktadır. Ama böyle bir işyeri olduğundan, ne Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ne de Belediye haberdardır.

Bu patlayıcı maddeleri barındıran bir işyerinin, bir iş hanı içerisinde kendisine yer bulamaması gerekirdi. Yasalarımız, çevre halkı için böyle zararlı işyerlerinin, kentin dışına çıkarılmasını ve çevresinde boş bir korumaya halkası oluşturulmasını öngörüyor.

Ama işyerine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın iş müfettişleri uğrayamazdı. Çünkü Bakanlık arşivinde bu işyerinin adına rastlanmıyordu. Çalışanlarını da SSK tanıyamazdı, çünkü sigortaları yoktu.

Çalışanlar, başka iş bulamadıkları için bu olumsuz koşullara ve sigortasız çalıştırılmaya razı olmuşlardı. Bu bize, işsizlik olgusunun yüksek olduğu ülkelerde, işçi sağlığı güvenliğini sağlamanın ne kadar güç olduğunu ortaya koyuyor. Çünkü ne kadar olumsuz çalışma koşulları olursa olsun, buna razı olarak çalışacak bir çok kişi bulunabiliyor. Bu da bilinçsiz işverenleri, önlem almaktan ve bunun için para harcamaktan caydırıyor.

Çalışanlar kayıt dışı olduğuna göre, yıl sonunda yayınlanacak SSK İstatistik Yıllığı'nda onlar bir rakam bile olamayacaklardı. Oysa, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2006-2008 eylem planında, iş kazalarının %10 azaltılacağı öngörülmüştü. Eğer bu kaza istatistiklere girseydi, bu hedefin tutturulması iyice olanaksızlaşacaktı.

Çalışanlar, kayıt dışı olduğu için, sosyal güvenlikleri de yoktu. Yaralansalardı SSK'dan yardım alamayacaklardı; aramızdan ayrıldılar; şimdi geride kalanlar da SSK'dan yardım alamayacaklar. Bu ailelerin durumu kötüydü; daha da kötü oldu.

SSK istatistikleri yetersiz. Ama onlara bile baktığımızda, iş kazalarının üçte ikisinin küçük işyerlerinde meydana geldiğini görüyoruz.

Küçük işyerleri, önlemlerin en az alındığı, olanakların en kısıtlı olduğu ve kayıt dışının da en yaygın olduğu işyerleri. Buralara Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı denetçileri hemen hemen hiç uğramıyorlar. Yasa gereği işyeri hekimi, iş güvenliği mühendisi, işyeri hemşiresi çalıştırma yükümlülükleri de yoktur. Demek ki, işyeri küçük ölçekli ise, işverene de işçiye de yardım edecek kimse yok. Onu eğitecek yol gösterecek, hataya düşmesini önleyecek kimse yoktur. Onlar unutulmuştur.

Türkiye'deki işyeri ortak sağlık-güvenlik birimleri bir an önce zorunlu kılınmalıdır. Böylece küçük işyerlerinin imce yöntemi ile doktor, mühendis, hemşire gibi elemanların hizmetlerinden yararlanması sağlanmalıdır.

Görüldüğü gibi, Davutpaşa'da 23 işçinin ölümü ile sonuçlanan olay bir "kaza" değildi. Kazalar beklenmeyen olaylardır. Burada "kaza" olmaması bir mucize olacaktı. Ama ne yazık ki bu mucize de gerçekleşmedi.

Bu kazada önemli bir boyut daha var. Kazada yaşamını kaybeden kişilerden üçü de seyrirciler. İnsanı-mızın, kendi canını hiçe sayarcasına, merakını tatmin etmeye çalışmasını anlamaya olanak yok. Bunun tek bir açıklaması var : Akıllarına danışmadan iş yapıyorlar. Bu tekrarlandıkça, yani insanlar beyinlerini kullanmadıkça, işçi sağlığı güvenliğini konuşmamızın bile bir değeri kalmıyor.

Buna iş güvenliği kültürü diyorlar. Yani herkes adımını atarken, bunun ne sonuçlar getireceğini ölçecek biçecek. Bir tehlike varsa bunu öngörececek, önlemini alacak. Hayatta kalmaya çalışacak, sağlığını korumaya uğraşacak, arkadaşının güvenliğinden sorumlu olduğunu unutmayacak.

(1) Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK, *Çalışma Yaşamında Sağlık Güvenlik*, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yayınları, 2. Baskı, Mart 2014, Ankara kitabından alınmıştır.

* Prof. Dr.

Çocuklar Barış Söyleminin de Dışında

Taner AKPINAR (*)

Özel günler, olan, gerçekleşen, ulaşılan, kazanılan bir şeyi anmak, kutlamak üzere düzenlenirken “barış günü”, tam tersine, olmayan bir şeyi, barışı kutlamak için Birleşmiş Milletler (BM) tarafından belirlenen bir gündür. Bu aralar “barış günü” dillerden düşmüyor. Bu konuda mesajlar yayınlıyor, dilek ve temenniler arka arkaya sıralanıyor. Eskiden 1 Eylül’de kutlanırken, şimdi 21 Eylül’de kutlanıyor.⁽¹⁾ 1 Eylül’de kutlamaya devam edenler de var.⁽²⁾ Meselenin bu zamandizinsel boyutu ayrı bir konu ve burada daha fazla ayrıntısına girmek gerekmiyor. Böyle bir günün anlam ve önemi konusunda şunlar söyleniyor: BM bütün ülkeleri ve insanları barış gününde düşmanlıkları durdurma onuruna ermeye ve eğitim ve barışla ilgili sorunlar konusunda kamuoyunun farkındalığı yoluyla barış gününü anmaya davet ediyor.⁽³⁾

BM, dünyaya barışı, bir takım yaptırımlarla değil de böylesi kampanyalarla getirecekse daha çok bekleyeceğiz; daha doğrusu beklemek, boşuna demektir. Eric Hobsbawm BM’ye umut bağlamamamız gerektiğini bütün açıklığıyla ortaya koyuyor. “... mevcut uluslararası organların -özellikle Birleşmiş Milletler’in- rolü ... yeniden düşünülüp ele alınmak zorundadır. Hep var olmakla ve durmadan bir misyonu üstlenmeye çağrılmakla birlikte Birleşmiş Milletler’in çatışmaların çözümünde belirlenmiş bir rolü yoktur. O yüzden, BM’nin uyguladığı strateji ve giriştiği operasyonlar hep değişen güç siyasetinin insafına kalmıştır.”⁽⁴⁾

Barışın sağlanması noktasında BM’ye umut bağlamak boşuna olduğu gibi, BM’nin oluşturduğu barış gündemi, barış kavramının neredeyse ateşkeske indirgendığı dar bir kapsama sahiptir. İşin ilginç yanı hem Türkçe hem İngilizce sözlüklerde, benzer şekilde, barış sözcüğü taraflar arasında (ülkeler ya da işçi-işveren vb.) savaş, çekişme, uzlaşmazlık, şiddet vb. durumlarının ortadan kaldırıldığı uzlaş hali olarak tanımlanıyor. Şüphesiz silahların susması barışa giden yolda temel önceliklerdir. Ancak, yoksulluğun, açlığın, işsizliğin, ayrımcılığın, ırkçılığın, insan ticaretinin, şiddetin her türünün kol gezdiği, emperyal çıkarların hüküm sürdüğü bir dünyada tek başına ateşkesle barış sağlanabilir mi? BM tarafından oluşturulan barış gündeminin söylem, söylence, slogan vb. terimlerden öte bir şey olmadığını ifade edersek, herhalde hata etmiş olmayız. BM’nin kutlamalar eşliğinde oluşturduğu barış gündemi söylemsel düzlemde bile barışın önündeki engeller konusunda gerçekçi bir içerikte değildir. Burada BM’nin söylemine alternatif, kapsayıcı bir söylem oluşturacak değiliz, ama barış söyleminin her şeyden önce çocuklara dair bir içeriğe

www.evrensel.net/haber/360578/mevsimlik-iscilerin-cocuklarinin-agir-yuku

sahip olmasını dillendirmek zorunluluğunu duymaktayız. Yalnızca Türkiye’deki çocukların durumuna ilişkin birkaç örnek barış kavramının şu an için gerçek üstü bir kavram olduğu yönündeki meramımızı anlatmaya yetecektir.

En başta çocuk işçilik sorununu bir kez daha dillendirelim. Türkiye’de bir çocuk işçilik gerçeği var. Bu konuda dikkatler ısrar ve inatla nicel duruma yöneltilmeye çalışılsa da, nicelik ikincil bir konudur. Toplam sayının yüzbinleri ya da milyonları bulması çocuk işçiliğe karşı tavırda belirleyici olamaz.

Örneğin alandan aktarılan güncel bilgilere göre, birçok çocuk aylardır tarımsal işlerde çalışıyor. Başta küçük kardeşlerin bakımı olmak üzere daha birçok iş yapıyorlar. Eylül ayında okullar açılmış olsa da bu çocuklar bir süre daha çalışmaya devam etmek zorunda.

⁽⁵⁾ Çocuklar yalnızca çalışmaya değil, çalışırken ölmeye de devam ediyorlar. İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi’nin saptamalarına göre, 2013 yılı başı ile 2018’in ilk 5 ayı

(*) Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1061111/Aci_rakam_Cezaevinde_3_binin_uzerinde_cocuk_var.html

arası dönemde 100'ü 14 yaşın altında olan toplam 319 çocuk yaptığı iş nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Çocuk işçilikle mücadele yılı olan 2018 yılında çocuk işçi ölümlerinin önceki yıllardan daha fazla olduğuna dikkat çekiliyor.⁽⁶⁾ Yalnızca 2018 Ağustos ayında 11 çocuğun çalışırken yaptığı iş nedeniyle hayatlarını kaybettiği saptanmış durumda. Çocukların çalışırken hayatlarını kaybettikleri iş alanları çoğunlukla tarım, inşaat ve tekstil sektörleri.⁽⁷⁾

Çocuklar hayatlarını sürdürmek için çalışıyor ve ölüme çalışıyor olsa da; ancak bunun onlara getirdisi asgari düzeyde yaşama koşulları, daha fazlası değil. Bir araştırmaya göre, Türkiye'de, 2016 yılında, 7 milyon 510 bin çocuk şiddetli maddi yoksulluk çeken hanelerde yaşamaktadır. Öyle ki, bu çocuklar temel beslenme ve ısınma gereksinimlerinden bile yoksun haldedir.⁽⁸⁾

Ceza evlerinde 3 binden fazla çocuk bulunuyor ve bunların yarısı yetişkin koğuşunda kalıyor. Ceza evlerindeki çocuklar içinde 0-6 yaş grubunda anne-siyle birlikte ceza evinde bulunan 650 çocuk da var. Kendisi suçlandığı için cezaevinde olan çocuklar en çok hırsızlık ve uyuşturucudan suçlanıyor ve 200'den fazla çocuk da siyasi suçlu konumunda.⁽⁹⁾

Çocuklar tecavüze uğramaya devam ediyor ve basına yansıyan olaylar gösteriyor ki, bu sorun yerleşik ve çok yaygın bir halde. Dahası çocuklar öğretmenleri tarafından bile saldırıya uğramaktadırlar. Medyada yer alan yeni bir habere göre, 7-9 yaş arasında 5 çocuğa tecavüz eden birisi tutuklanmış,⁽¹⁰⁾ bir başka habere göre, bir öğretmen 9 öğrencisini cinsel olarak istismar ettiği için tutuklanmıştır.⁽¹¹⁾

Son 10 yılda madde bağımlılığı ve uyuşturucu kullanımı için tedavi görenlerin oranının 25 kat arttığı ve 15 yaş altında olup madde kullanımı nedeniyle tedavi olanların sayısında ise yüzde 92 artış olduğu yönünde veriler medyada dolaşmaktadır.⁽¹²⁾

Yoksul çocuklar en düşük düzeyde temel yaşam koşullarını sağlamak için çalışmak zorunda iken, bolluk bereket içinde yaşayan çocuklar aşırı tüketim nedeniyle obezite gibi "büyük bir der" sahibidirler. Türk Böbrek Vakfı verilerine göre, böbrek sağlığını doğrudan et-

www.evrensel.net/haber/360636/canakkalede-5-cocuga-istismarda-bulunan-h-c-tutuklandi

kileyen başlıca üç faktörden biri olan obezite gittikçe yaygınlaşmaktadır. Toplam obez nüfusun 3 milyondan fazla olduğu ve bunun 1.8 milyonunun 18 yaş altı çocuklardan oluştuğu saptanmıştır.⁽¹³⁾

Söylemlerin, saptırmalar ve sloganların ötesinde çocukların somut yaşam koşullarına ilişkin böyle bir derleme ile sorunları ortaya koymuş olmuyoruz, yalnızca sorunların varlığına işaret etmiş oluyoruz. Yoksa bunların her birinin tek başına derinlemesine araştırılması gerektiğinin farkındayız farkında olmasına ama bunların araştırılıp derinlemesine bir çözümleme yapılmasının da yalnız başına anlamlı olduğu düşünülmemeli, meğer ki araştırma sonuçları politikaya dönüştürülemedikçe... Bunu yapabilirsek, o zaman barıştan söz edebilir ve barışı kutlama hakkını kendimizde görebiliriz.

Dipnotlar

- (1) <http://www.un.org/en/events/peaceday/index.shtml>
- (2) <https://www.pen.org.tr/tr/node/527>
- (3) <http://www.un.org/en/events/peaceday/background.shtml>
- (4) Eric Hobsbawm, Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm, (Türkçesi: Osman Akınhay), İstanbul: Agora kitaplığı, 2008, s. 16.
- (5) <https://www.evrensel.net/haber/360578/mevsimlik-iscilerin-cocuklarinin-agir-yuku>
- (6) <http://guvenlicalisma.org/19520-turkiyede-cocuk-isciligi-ve-cocuk-is-cinayetleri-raporu-ankara-isig-meclisi>
- (7) <http://guvenlicalisma.org/19651-is-cinayetleri-tablosu-ancak-orgutlenerek-degisebilir-agustos-ayinda>
- (8) <http://betam.bahcesehir.edu.tr/2018/04/siddetli-maddi-yoksunluk-icerisinde-yasayan-cocuklarin-orani-artiyor/>
- (9) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1061111/Aci_rakam_Cezaevinde_3_binin_uzerinde_cocuk_var.html
- (10) <https://www.evrensel.net/haber/360636/canakkalede-5-cocuga-istismarda-bulunan-h-c-tutuklandi>
- (11) <http://www.diken.com.tr/ogretmen-dokuz-ogrencisine-istismardan-tutuklandi-okul-yonetimi-olayi-ortmekle-suclaniyor/>
- (12) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1062132/Agbaba_Bonzai_kullanimi_5_yilda_15_kat_artti.html
- (13) <https://www.tbv.com.tr/tr/content/main/page/p/663-turk-bobrek-vakfi-cocukluk-cagi-obezitesi-ile-mucadelesine-ara-vermeden-kirkklareli-nde-devam-ediyor>

Çocukları Koruyabiliyor muyuz?

Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA (*)

Her çocuğun doğduğu andan itibaren korunmaya gereksinimi vardır; ama özel olarak çeşitli riskler altında olan ve gerekli önlemler alınmaz ise sağlıklı bir gelişim seyri gösteremeyecek olan çocuklar bulunmaktadır. Bu bağlamda korunmaya muhtaç çocuklar özel olarak korunması gereken çocukların başında gelir.

Geçmişte “kimsesiz” ve “yetim” olarak adlandırılan bu çocuklar, günümüzde ailelerin ekonomik, sosyal ve kişisel nedenlerle çocuklarına bakmaması ya da bakamaması nedeniyle “korunmaya gereksinimi olan çocuklar” olarak tanımlanmaktadır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesine göre “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kavramı; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Anasız veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklardır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin (a) bendine göre ise “Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru” olan çocuk “korunmaya ihtiyacı olan” çocuk olarak belirtilmiştir.

Gönüllülüğten Zorunluluğa: Çocuk Esirgeme Kurumu’ndan Sevgi Evleri’ne

Ülkemizde sanayileşmenin, Batı’dakinden yaklaşık olarak yüz yıl kadar geç başlamış olması, modern anlamda çocuk koruma politikalarının oluşmasını geciktirmiştir. Osmanlı Dönemi’nin son yıllarında sürekli savaşların olması ve özellikle de Balkan Savaşları sonrasında insan kaybının çok olması nedeniyle yetim sayısının artmasıyla II. Abdülhamit döneminde birçok yetimhane açılmış, Darülhayr-i Ali gibi kurumlar ile sorunlar çözülmeye çalışılmış, ancak yeterli olmamıştır (Acar, 2005: 10).

Korunmaya gereksinimi olan çocuklara ilişkin politikaların gelişmesi ve çağdaş kuruluşlara dönüşmesine yönelik çalışmalar, Türkiye’de çağdaşlaşma hareketlerinin başladığı 1920’li yıllara dayanmaktadır. Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte yeni kuşak yaratma çabaları, beraberinde çocuk politikalarına yönelik çalış-

Dr. Mehmet Fuat Umay

Trabzon Çocuk Yuvası

maların da hızlanmasını sağlamıştır. 1921 yılında Atatürk’ün önerisi ve Dr. Fuat Umay’ın çabalarıyla kimsesiz çocukları sahiplenme ve çocuklara yönelik sosyal politikası oluşturması amacıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur (Acar, 2005). Cemiyet, 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) adını almıştır.

(*) Dr., DİSK/Genel İş Araştırma Daire Müdürü ve
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Çocuk Esirgeme Kurumu, korunmaya gereksinimi olan çocuklara ilişkin yaptığı çalışmalarda devletten bağımsız bir örgüt olarak faaliyet göstermiş; dönemin koşullarına göre önemli bir örgütlenme gücüne ulaşmış ve devletin çocuk politikalarını oluşturmaya öncülük etmiştir. Kurum sosyal hizmetler alanında birçok uygulama başlatılmış; özellikle anne ve çocuk sağlığına yönelik eğitim çalışmaları, kitap yayınları, sergiler, gürbüz çocuk yarışmaları, bakıcı okulu, kıymetli eşya piyangoları, balo, sahne sanatları, eğlenceler, yarışmalar, konferanslar düzenlemiştir (Çavuşoğlu, 2005: 45-46).

Özellikle Atatürk'ün yaşadığı dönemde Kurum hızla büyümüş, Cumhuriyetin çağdaşlaşma politikalarına uygun önemli çalışmalara imza atmış ve ülke çapında bir örgütlenmeyi kurabilmek amacıyla illerde ve ilçelerde de örgütlenme çalışmalarını kısa sürede tamamlamış, kütüphanelerden, çocuk bahçelerine ve çocuk yuvasına kadar geniş bir alanda çocukların yaşam düzeyini artırmaya yönelik önemli çalışmaları yaşama geçirmiştir (Acar, 2005). 1949 yılında 5387 sayılı "Birinci Korunmaya Muhtaç Çocuklar" Kanunu ile devlet korunmaya muhtaç çocuklar sorununa ilişkin ilk kez kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır. 1957 yılında 5387 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış, yerine 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ile yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yeni Kanunla ÇEK'in etkinlik alanı daraltılmış ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili tüm yasal sorumluluk Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir (Acar, 2005). 1961 Anayasası'nın ilanından sonra devletin "sosyal devlet" niteliğinin güçlendirilmesine yönelik politikaların artmasıyla; 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurularak sosyal hizmetler ve çocukların korumasına ilişkin politikaların oluşturulmasında kamu kurumlarının etkinliği artırılmıştır.

12 Eylül 1980'de yaşanan Askeri Darbe sonrasında ise Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (ÇEK) 1981 yılında önce mallarına el konulmuş, daha sonra da "devletleştirilerek" kapatılmıştır (Acar, 2005). Kapatılmasındaki ilk neden dönemin baskıcı ve otoriter siyasi anlayışına tehdit oluşturacak biçimde devlet politikalarından, bürokrasiden ve popülist politikalardan uzak, halkın desteği ile önemli bir güce ulaşarak çocuk koruma politikalarına yön verecek

Çanakkale Çocuk Yuvası
<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/tarihce>

bir nitelikte olmasıdır. İkinci neden ise Cumhuriyetin Anıt Kurumları arasında yer alan Türk Dil Kurumu (TDK), Türk Tarihi Kurumu (TTK) ve Halkevleri gibi dönemin çağdaşlaşma ideolojisine yönelik önemli adımlar atan ve devlet politikalarını etkileyen güçlü bir örgüt niteliğine kavuşmuş olmasıdır (Fişek, 2005).

24 Mayıs 1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun kabulünden sonra ise kurum tamamen ortadan kaldırılmıştır. Yerine kamu gözetim ve denetiminde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) adıyla yeni bir kurum kurulmuştur. Ancak SHÇEK, ÇEK gibi aileyi ve çocuğu bir arada desteklemeyi amaçlayan yaygın bir politika ve örgütlenme biçimine sahip olamamıştır. Kamu kurumlarının siyasetin etkisinde kalması, korunmaya gereksinimi olan çocuklara ilişkin özel politikaların yetersizliği, kurum içerisinde hizmet veren personelin gerekli niteliğe sahip olmaması ve devlet işlerinde "zorunluluk" esaslı ile "gönüllü" işlerin yapılamaması, süreç içerisinde kurum bakımında olan çocukların çeşitli psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Özellikle kamu kurumlarındaki yönetim değişiklikleri, kurumlar arasındaki

Erzurum Himaye-i Eftal Cemiyeti

<https://www.havadiskibris.com/cocuk-esirgeme-kurumu-bagis-kabul-ediyor/>

iletişimsizlik çocuklara yönelik koruyucu politikaların sürekliliğini etkilemiştir. 03.06.2011 tarihinde de 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile SHÇEK kapatılmış; SHÇEK'in üstlendiği tüm görevler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. 2018 Ağustos ayında yayınlanan son KHK ile de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleşerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını almıştır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu bakanlık altında çalışmalarını yürütmektedir. Kurumun korunmaya gereksinimi olan çocuklar ile ilgili yaptığı çalışmaların başındaysa kurum bakım hizmeti gelmektedir. Ayrıca çocukları koruyucu aile yanına yerleştirme, evlat edindirme, "korunma kararı" alınan çocukların yeniden ailelerinin yanına dönüşü ile ilgili çalışmalar yürütme ve korunma kararı alınmayan ama korunmaya gereksinimi olan çocukların ailelerine ayni ve nakdi yardımda bulunma gibi çalışmaları da bulunmaktadır.

Çocuk Bakımına İlişkin Hizmet Modellerindeki Değişim ve Etkileri

Çocukların korunmasında öncelik, ailelerinin sorumluluğunda olmakla birlikte çocuğun anne ya da babasının olmaması veyahut ailesinin yanında korunmasının çocuk gelişimi açısından sakıncalı olması durumunda bu çocukları koruma politikalarını hayata geçirilmesinden ve bakımından Devlet sorumludur. Anayasa'nın 61. maddesinde de "Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur." ifadesi kullanarak bu görevin açık bir şekilde Devlet'in sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir.

Çocuk koruma sistemi, çocuklara yönelik ihmal ve kötü davranışlar nedeniyle yaşamlarında oluşabilecek sosyal, psikolojik ve fiziksel tehlikelere karşı çocukları korumayı amaç edinen politikaların örgütlenmesi ve uygulanmasını kapsar. "Çocukların korunması" kavramı da buradan hareketle; çocukların gelişimlerini herhangi bir örselenme olmadan sürdürmeleri, sosyal, psikolojik, fizyolojik olarak sağlıklı bireyler olmaları, ihmal ve istismara maruz kalmamaları, kendilerini ilgilendiren konularda söz hakkına sahip olmalarına kadar çok geniş bir alanda sağlıklı bir gelişim gösterebilmeleri için alınması gereken önlemleri içerir (Aldemir, 2011: 2).

Çocukların korunma gereksinimi olmasının altındaki nedenler; ekonomik, sosyal ve kişiseldir. Çocuğun anne ya da babasının ve yahut ikisinin de olmaması, ailede kötü alışkanlıkların (alkol ve madde bağımlılığı) olması kişisel nedenleri oluştururken; ailelerin işsizlik ve yoksulluk nedeniyle çocuğuna bakamaması ekonomik nedenleri; göç, savaş ve doğal afetler nedeniyle çocukların korunması gerekliliği de sosyal nedenleri oluşturmaktadır. 2005 yılında kurumlarda kalan çocuklarla ilgili yapılan araştırma da bu nedenleri destekler niteliktedir. Kurumda kalan yaklaşık 14 bin çocuğun; yüzde 69,5'u ekonomik ve sosyal yoksunluk, yüzde 33,4'ü anne ve babasının çocuğu terk etmesi, yüzde 21,2'si anne ya da babanın cezaevine girmesi, yüzde 7,7'si çocuğun aile içinde ve dışında cinsel istismara veya kötü muameleye uğraması, yüzde 5,7'si anne veya babanın ölümü, yüzde 1,5'i ailenin fiziksel ve duygusal istismarı, yüzde 6,6'sı ise üvey annenin ya da babanın çocuğu kabul etmemesi, doğal afetler ve terör gibi diğer nedenler ile kurum bakımına ihtiyacı olduğu görülmüştür (Yazıcı, 2012).

Kamu kurumları aracılığıyla yürütülen çocuk bakım

hizmetlerinde son yıllarda önemli bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Korunmaya gereksinimi olan çocuklar için en eski bakım yöntemi olan “koğuş tipi” bakım hizmetiydi. Bu tür bakım hizmetlerinin ekonomik olarak maliyetinin yüksek olması, çocuklarda psiko-sosyal sorunların yaşandığı ve çocuklara bir aile ortamında bakım hizmeti verilmesi gerekçelerine dayanılarak 2005 yılında 2828 sayılı Kanun’da yapılan değişiklik ile “çocuk evi” ve “çocuk evi siteleri” kurulmasının önü açılmıştır.

Koğuş tipi bakım hizmet modelleri; çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarından oluşurken, ev tipi bakım hizmet modelleri; çocuk evleri ve çocuk evleri siteleridir.

1. **Çocuk yuvaları;** 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.
2. **Yetiştirme yurtları;** 13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek edinmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (2828 sayılı Kanun’un 3. md.).

Bu kuruluşlara ek olarak 1997 yılında 572 sayılı KHK ile “Çocuk Destek Merkezleri” kurulmuştur. Bu kuruluşlarda; suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklara yönelik çalışmalar yürüten yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

3. **Çocuk evleri;** 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimleridir.

4. **Çocuk evleri sitesi;** Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (2828 sayılı Kanun, 3.md.).

Çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri ilk olarak 2006 yılında açılmaya başlanmış ve yılsonu itibarıyla 31’e ulaşmıştır (SHÇEK, 2007). Aradan geçen 16 yıllık süreçte çocuk evi sayısı katlanarak artmış ve 2016 yılında çocuk evi sayısı 1092, çocuk evi sitesi ise 92’ye ulaşmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Faaliyet Raporu, 2016).

Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarının neredeyse tamamı kapatılmıştır. 2006 yılında çocuk yuvası sayısı 107, yetiştirme yurdu sayısı 103 (SHÇEK, 2007) iken 2016 yılı sonu itibarıyla çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu sayısı 14’e düşmüştür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2016).

Bu değişim, çocuk bakım hizmetlerinin daralmasına ve kurumlarda kalan çocuk sayısının düşmesine neden olmuştur. 2002 yılında kuruluşlarda kalan çocuk sayısı yaklaşık 20 bin iken bu sayı 2017 yılsonu itibarıyla 14 bine inmiştir. Görüldüğü gibi korunmaya gereksinimi olan çocuklara yönelik bakım hizmetleri daraldığı gibi çocuk evi ve çocuk evi siteleri de çocuk bakım hizmetlerinde yaşanan sorunlara çözüm olamamıştır. Çocuklara bir aile ortamı sunmak amacıyla açılan çocuk evleri genelde şehre çok uzak noktalarda ve aynı site içerisinde kurulmaktadır. Bu durum, yine çocukların toplumdan dışlanmasına yol açtığı gibi çocuklarda iletişim sorununa da neden olmaktadır. Bir diğer önemli sorunsal aynı evde yaşayacak olan

<http://www.montgomerycountync.com/departments/social-services/child-protective-services>

çocukların seçimindeki kriterlerdir. Örneğin sokakta yaşayan ya da uyuşturucu bağımlısı olan çocuklar ile görece daha iyi durumda olan çocukların aynı evde yaşamasından kaynaklı birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Yine yurt tipi bakım hizmet modelinde personelin bir arada olması denetimi kolaylaştırıp istismarı azaltırken, sevgi evlerinde çalışan personele yönelik denetimin yetersiz olmasından dolayı çocuklara yapılan kötü davranış ve cinsel istismar vakalarının geç duyulması ya da duyulmamasına neden olmaktadır. Görsel ve yazılı medyada da korunmaya en çok gereksinimi olan

çocukların cinsel istismara uğradığı ya da psikolojik şiddete maruz kaldığı görülmektedir⁽¹⁾ (Uşak Sevgi Evi Cinsel İstismar, Bursa Sevgi Evi, Sivas Sevgi Evi).

Kurumda bakım hizmetlerinin azalmasıyla birlikte de çocukların aile yanında bakımını destekleyen politikalar ve koruyucu aile uygulamaları artırılmıştır. Özellikle ailelere parasal destek verilerek çocukların aileleri yanında kalmasını hedefleyen bu politikalar ile bakılan çocuk sayısı yıllar içerisinde çok hızlı bir şekilde artmıştır. 2006 yılında 10 bin 225 çocuk aile yanında destek programlarından yararlanırken 2017 yılı sonu itibarıyla 104 bin 729 çocuğun ailesine maddi destek verilmiştir. Ancak Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) adıyla geçen bu yardımların ne kadarının çocukların yaşam düzeyini iyileştirmek için harcandığı şüphelidir. Bu konuya ilişkin bir izleme ve denetleme mekanizması yoktur.

Koruyucu aile uygulaması ise çocuğun aile ortamı içerisinde büyümesi için öz ailesi yerine geçebilecek bir ailenin yanında büyütülmesidir. Koruyucu aile yönetmeliği ile düzenlenen bu uygulamada yıllar içerisinde ülkemizde yaygınlaşmıştır. 2006 yılında 1017 çocuk koruyucu aile yanında kalırken, 2017 yılında 10 bin 296 çocuk koruyucu aile yanında kalmaktadır. Ancak bu uygulamanın da bazı sakıncaları bulunmaktadır. Özellikle çocukların yaşına göre ailelere verilen aylık parasal destek ve bazı sosyal hakların varlığı ile koruyucu aile yanında kalan çocukların durumuna ilişkin denetleme mekanizmalarının yetersizliği, bu uygulamanın da kötüye kullanılmasına neden olmaktadır. Örneğin koruyucu aile olanların parasal destek nedeniyle daha çok çocuk bakımını üstlenmek istemeleri ya da denetim mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle çocuk istismarının sıkça yaşanması, bunların başında gelmektedir.

Genel Değerlendirme:

Ülkemizde çocukların korunmasına yönelik bakım hizmetleri 2000'li yıllardan sonra önemli bir değişim geçirmiştir. Aile yanında destek politikaları ile kamu kurumlarınca verilen bakım hizmetleri daraltılırken, korunmaya gereksinimi olan çocukların bakımı için de yurt tipi hizmet modelinden ev tipi hizmet modeline geçilmiştir. Ancak bu hizmet modelinde de korunmaya gereksinimi olan çocukların sorunları azalmamış; başta psikolojik ve fiziksel şiddet olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır.

Çocukların korunması her anlamda devletin sorumluluğundadır. Hem Anayasa'da hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde bu sorumluluk

açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle; korunmaya gereksinimi olan çocuklar toplumdan ayrıştırılmadan ve kendilerini "yalnız" hissettirmeden, diğer çocukların sahip olduğu haklara sahip olması gerekir.

Bu hakların başında da korunmaya gereksinimi olan çocukların sağlıklı bir ortamda büyüme, eğitim alma ve kendini güvende hissederek geleceğe umutlu bakma hakkı gelmektedir. Bunun sağlanabilmesi için başta ailelerin, çalışanların, kadınların ve dolayısıyla da çocukların yaşam düzeyini artırıcı ve çocuk koruma sistemlerini güçlendirici politikalar hayata geçirilmelidir. Özellikle kurum hizmetinden yararlanan çocukların nasıl bakıldığı sürekli izlenmeli ve takip edilmeli, çocuklara bakan personellere özel eğitimler verilmeli, çocukların eğitimde başarılı olmaları için destek olunmalı ve bakım hizmeti sonrasında yurtlardan ayrılan gençlerin yaşama daha sağlıklı bir şekilde adım atabilmeleri için özel politikalar geliştirilmelidir.

Kaynaklar:

Acar, H. (2005). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*, Ankara: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi, 2005.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporları (2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016). <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar>

Aldemir, V. (2011). Çocuk Koruma Kanununun Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda Uygulanmasına İlişkin Bir Değerlendirme, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Çavuşoğlu, T. (2001). Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Bayramı. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 1(12).

Çavuşoğlu, T. (2005). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları 1917-1983*, Ankara: Sabev Yayınları.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017 yılı Faaliyet Raporu, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yayinlar-ana-baslik/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu-2017-bulteni.pdf>

Demirbilek, S. (2000). Korunmaya Muhtaç Gençlerin Topluma Kazandırılmasında Yetiştirme Yurtları, *D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2.

Fişek, G. (2005). Kitap Tanıtımı. https://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/calisma_ortami73.pdf

Parin, S. ve Bilan, S. (2007). Devlet ve Çocuk İlişkisi Bağlamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları Üzerine Bir Analiz, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 14. Sayı.

SHÇEK, 2006 Yılı Faaliyet Raporu, SHÇEK Yayını, Ankara, 2007.

Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 18.

Yıldırım, Ş. (2017). 2000'li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 1.

Gazeteler

<https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/sevgi-evlerinde-cinsel-istismar-sorusturmasi>

<http://haber.sol.org.tr/turkiye/akp-nin-sevgi-evinde-cocuklara-cinsel-taciz-ve-siddet-235520>

<https://www.evrensel.net/haber/279959/sevgi-evlerinde-3-ila-7-yas-arasi-cocuklara-cinsel-istismar>

(1) Uşak Sevgi Evleri Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu'nda 2014 yılı ve öncesinde yurt görevlileri tarafından 28 çocuğun sistematik taciz, istismar ve eziyete uğradığı iddiası, 2016 yılında Bursa Sevgi Evi'nde 3 ila 7 yaş arası çocukların cinsel istismara uğradığı iddiası, 2014 yılında Sivas'ta 7-12 yaş Sevgi Evleri'nde kalan çocukların cinsel istismara uğradıkları iddia edildi.

Özelleştirme Dogmasının Yok Ettiği Bir Değer: SEKA

Hakan KOÇAK (*)

SEKA son günlerde yaşanan kağıt krizi vesilesiyle yine gündemde. Unutulup, tarihten silinmeye çalışılan heyula geri döndü. 2005 yılında ısrarla kapatılan, hınçla yıkılan fabrikalar şimdi özlemle anılır oldu. Çekilen kağıt sıkıntısının temel nedeninin, SEKA'nın tasfiyesiyle, ülkedeki kağıt üretiminin bitirilmiş, ithalata bağımlı hale gelmiş olması olduğu birden anımsandı. Oysa SEKA'nın kuruluş süreci, tam da kapitalizmin en ağır krizlerden birini yaşadığı 1929'larda, kurucusu Mehmet Ali Kağıtçı'dan "en seri bir surette istihali [üretimi] artırmak ve mümkün mertebe istihlakatı, müstahsalat-ı dâhiliyeye hasretmek maksadıyla" [tüketimi yerli üretimle karşılamak amacıyla] istenen bir raporla başlamıştı. Cumhuriyetin sanayi atılımı çerçevesinde kurulan diğer fabrikalar gibi SEKA da yerli

bir sanayiye sahip olmak, ithalata bağımlılığı azaltmak amacıyla, milli bir ekonominin yaslanacağı dinamiklerden biri olarak ortaya çıkmıştı. Nitekim İzmit'te 1936'da ilk kağıt üretimini gerçekleştiren fabrikanın ardından ülkenin başka yerlerinde açılan fabrikalarla SEKA uzun yıllar Türkiye'nin kağıt ihtiyacını karşılayacaktır.

Biz bu yazıda, içinde yer aldığımız, yakın zamanda ilk çıktıkları kamuoyuyla da paylaşılan, İzmit SEKA'nın tarihini konu alan bir projenin sağladığı malzemeden yararlanarak ve bu projenin bakış açısına dayanarak değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz. İzmit SEKA Kağıt Fabrikası'nın tarihini ve mirasını eleştirel ve disiplinlerüstü bir yaklaşımla araştırmak amacını taşıyan proje SEKA'yı bir kent kültürü mirası olarak ele almaktadır. Projenin çerçevesini belirleyen metin SEKA'nın önemine ve anlamına dair bakışımızı özetlemektedir.⁽¹⁾

"SEKA Fabrikası, Cumhuriyet'in kurulduğu dönemde devlet eliyle inşa edilen ve işletilen bir sanayi yerleşkesi olma özelliğiyle endüstri arkeolojisi ve Cumhuriyet Dönemi mirası olarak özel bir örnektir. SEKA, bir fabrikanın sadece üretim yapan bir mekân olmasının ötesinde her yönüyle gelişen bir yaşam alanı olması ve kent belleğiyle bütünleşmesi açısından özgün bir değerdir. Fabrikanın, kentin sosyal, kültürel, ekonomik yaşamına etkisi, kentte yaşayan çok sayıdaki kişinin

Atatürk'ün İzmit Kağıt Fabrikası'nda üretilen yerli kağıtta basılan Ulus gazetesinin bayram ekini incelediğinde söylediği şu söz, fabrikanın bunca yıllık tarihinin belki de özeti idi: "**Medeniyet hamuru...**" (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/311835.asp>)

hayatının bir şekilde SEKA Fabrikası'yla buluşması, kentin modernleşmesindeki öncü rolü, tesisin somut miras değerini somut olmayan miras özelliğiyle pekiştiren bir durumdur.

Bu miras, SEKA'daki endüstriyel yapıların taşıdığı teknik donanımın kendisinde, o yapılarda ve makinelerde icra edilen ücretli çalışma deneyiminde, işçi ailelerinin dayanağı olan karşılıksız ev içi emekte, sendika ve diğer örgütlerle kurulan bağlarda, çalışanların yaşam koşullarında, üretim etkinliği etrafında ve dışında gerçekleştirilen mekâna dayalı sosyal aktivitelerde ve yarattığı kentsel gelişmede yatan emek mirasıdır.

Bu miras, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde 1930'larda inşasına başlanan ve kentin gelişim

(*) Doç. Dr.

(1) <https://www.izmitteseke.com/iletisim>

<http://www.sanalbasi.com/seka-japonyaya-bile-kagit-ihrac-ediyordu-simdi-tuvalette-kullanacak-kagit-bulamiyoruz-26942317>

sürecinde beş kâğıt fabrikası, yan tesisleri, lojmanları, çıraklık okulu, ilköğretim okulu, spor salonu, hastane vb. sosyal tesisleri, su-demiryolu ve karayolu ilişkisiyle 1930'lardan 1960'lara uzanan zaman dilimi içerisinde oluşumunu büyük ölçüde tamamlamış modern bir sanayi tesisi mirasıdır.

Bu miras, kentte kültür, sanat, spor ve eğitim alanları açarak bu alanlarda gerçekleşen, konferanslar, konserler, folklor gösterileri ve spor karşılaşmalarıyla halkı bilgilendiren biraraya getiren hatta bütünleştiren bir kent kültürü mirasıdır."

İşte bu miras 2005 yılındaki kapatmayla birlikte acımasızca ve pervasızca yok edilmek istenmiştir. Kamu mülkiyetini, kamusal olan herşeyi tasfiye etmek gerektiğini savunan, özelleştirmeyi dogma haline getirmiş neo-liberal zihniyet SEKA için verilen ölüm kararını emekçilerin ve kent halkının direnişine rağmen uygulamıştır. SEKA'nın mirasına bakarken romantizme düşmemek, eleştirel perspektifi korumak önemlidir. Bir yandan yukarıda saydığımız değerleri içeren bu mirasın aynı zamanda sınıflar arası ve sınıf içi mücadelelerle oluşmuş olduğunu da unutmamak gerekir. SEKA yerli bir sanayinin temel dinamiklerinden biridir ama aynı zamanda bir kapitalist işletme olarak sömürü mekanıdır. SEKA'da kuruluşun hemen ardından yaşanan iş kazalarını unutmak, 1946'daki ilk sendikalaşma deneyiminin zorla bitirildiğini unutmak, daha 1951'de işçilerin hayat pahalılığına karşı ücretlerine %50 zam talebiyle toplulukla iş ihtilafı başlatmalarını ya da 1970'lerin sonlarından, 90 ortalarına kadar sendikanın birçok grevinin ertelenmiş olduğunu akılda tutmamak, kısaca emeğin tarihini ihmal etmek, bize nesnel ve samimiyetle sahiplenilen bir miras sağlamayacaktır. Öte yandan sömürüye karşı mücadele eden işçi sınıfının aynı zamanda işyerlerinin özelleştirilmemesi ve kapatılmaması için olağanüstü direnişlere imza atanlar olduğunu da unutmamak gerekir. 1998'de kent halkının da büyük desteğiyle kapatılma kararını iptal ettiren SEKA işçisi ve örgütlü gücü olan sendikası Selülöz-İş, 2005'te 51 günlük bir direnişe rağmen bu kez geri adım attırmayı başaramaz. Her iki direniş de Türkiye emek tarihinde yerini alan değerli deneyimlerdir.

Kapatılmayla birlikte SEKA Fabrikası Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilir. Fabrika'nın işçi konutları, vazife evleri, 4. kâğıt fabrikası, çok sayıda atölye binası, kıyıdaki üretim yapılarının bileşenleri, bazı donanımlar Büyükşehir Belediyesi tarafından yıkılır veya hurda olarak satılır. Fabrikanın geniş sahası içindeki, demiryolu ile deniz arasındaki alan denizin de bir miktar doldurulmasıyla kafeler ve spor alanlarını içeren bir

<http://yenie.net/bir-fabrika-iki-direnis/>

parka (Sekapark) dönüştürülür. Bugün birçok genç İzmit sakini SEKA'yı ancak bir park olarak bilmektedir. Diğer yandan fabrikanın yıkıntılarının arasından dizi ve film çekim platoları belirdi, SEKA'ya ömrünü vermiş, mirasına sahip çıkan derneklere hiç danışılmadan, üniversiteyle işbirliğine gidilmeden bu alan değerlendirilmeye çalışıldı. SEKA'lıların derneklerine alan içinde yer verilmezken, alandaki binaların bir bölümü kimi yandaş derneklerin kullanımına verildi. Yine fabrika sahası içinde açılan SEKA Kâğıt Müzesi kent ve sanayi belleği için önemli bir girişim olsa da; emeğin sesini taşımayan, nostaljik, estetize edilmiş, çatışma ve çelişkilerden arındırılmış tarih anlayışını aşamayan bir mekan olarak kaldı. Özetle yerel yönetim kentin neredeyse kurucu dinamiklerinden birisi olan bu çok yönlü mirası değerlendirme konusunda sınıfta kaldı.

SEKA sonrası döneme örgütlü emek açısından baktığımızda, Kocaeli bölgesindeki diğer özelleştirme ve kapatmalarla birlikte işçi hareketinin kapasitesini zayıflatan, dağıtan bir süreç olduğunu görebiliriz. SEKA'da çalışan binlerce emekçi yıllar içinde azaldı elbette ama bütün olarak kente baktığımızda neredeyse SEKA'ya değmemiş bir aile olmadığı da görülebilir. Faaliyette olduğu uzun yıllar içinde fabrika onbinlerce İzmitliye güvenceli koşullarda istihdam olanağı sağladı. Sendikanın örgütlü mücadelesi sayesinde toplu sözleşmelerle işçilerin refah düzeyi ilerletildi ya da en azından korundu. SEKA işçileri 1946'dan 2000'lere kentteki işçi hareketinin belkemiğini oluşturmuşlardı. Daha 1946'da oluşturulan Kocaeli Sendikalar Birliği'ne başlıca katkıyı sundular, 1960'ların başlarında sessiz yürüyüşlerle sendikal hak talebinde bulunanlar yine onlardı. Fabrika aynı zamanda kuruluş ilkeleri çerçevesinde kendi meslek okulunda nitelikli bir emeğin oluşumuna da katkı sunmuştu. SEKA Çıraklık Okulu mezunu işçiler İzmit sendikal hareketi içinde önemli roller üstlendiler.

<http://gorunumgazetesi.net/guncel/tarihi-hatanin-faturasi-bugun-odeniyor>

İzmit neredeyse 90'lı yılların sonlarına kadar Türkiye işçi hareketinin önemli merkezlerinden biri olmuş, sendikacı işçiler kent nüfusu içinde önemli oranda temsil edilmişti. SEKA ve diğer özelleştirme ve kapatmalar (mesela Petkim) kentin sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirdi. Örgütlü emeğin hem nicel hem de nitel gücü zayıfladı. Devam eden göçlerle bölgeye yığılan emekçiler bu süreç sonunda güvencesiz işlerde çalışmak durumunda kaldılar. Süreç aynı zamanda taşeron eliyle çalıştırmayı da yaygınlaştırdı. Kamuda, görece güvenceli ve sendikacı biçimde istihdam edilen önceki kuşaktan emekçilerin çocukları bugün ya işsiz ya da çoğunluğu bir şekilde taşeron işçiliğinin dalgalı denizinde batmamaya çalışıyor. Selülöz-İş'in genel merkezi hala İzmit'te ama eski gücünü, etkinliğini yitirmiş durumda. Bu günlerde İzmir, Karaman ve Gaziantep'te kurulu Süperpak Ambalaj işletmesinde bir grev sürdüren sendika ayakta kalmaya ve zorlu koşullarda yeni örgütlenmeler yapmaya çalışıyor.

SEKA'nın yok edilme süreci kentteki işsizliği, güvencesizliği artırdığı gibi kültürel çoraklaşmayı da hızlandırdı kuşkusuz. Sinema, tiyatro, spor, eğlence vb. birçok alanda etkinlik mekanlarına sahip olan, buralarda kentin kültürel yaşamına ciddi katkılar sunan, değerler yetiştiren, bir kent kültürü oluşmasını sağlayan fabrikanın kapanışı aynı zamanda, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak, kente gerici ve lumpen bir kültürel

iklimin derinleşmesine de neden oldu elbet.

SEKA'nın kapatılmaması için verilen mücadele bugün onun mirasının sürdürülebilmesi, sahiplenilmesi için devam ediyor bir anlamda. SEKA'nın yok edilmesini ve buna karşı verilen mücadeleyi hem Cumhuriyet değerlerine, hem kentsel mirasa hem de emeğe yönelik bir saldırı karşısındaki çok katmanlı bir direniş öyküsü olarak anlamak gerekiyor. Bugün ulusal düzeyde kağıt sıkıntısı ile yerel düzeyde ise kentsel değerlerin ve emeğin talanı ile kendisini gösteren SEKA'nın yokluğunu, yeniden ama bambaşka çerçevede bir kamulaştırma ve kamusallaştırma atılımı için dersniteliğinde bir deneyim olarak okumalıyız.

İşyeri Hekimi, İş Güvenliği Uzmanı ve Kişisel Koruyucu Donanım

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

“Aç gözünü açarlar gözünü”
Atasözü

İşyeri hekimliği mevzuatımızda ilk defa somut ve detaylı olarak düzenlenen ve 04.07.1980 tarih ve 17037 sayılı Resmi Gazete’de (R.G.) yayınlanan “İşyeri Hekimlerinin Çalışma Şartları İle Görev ve Yetkileri Hakkında Yönetmelik’de işyeri hekiminin **görevleri arasında** (m.4. 2.C.a.) işçilerin; **kişisel koruyucuların kullanılışı** konularında **eğitimi** ile uğraşmak da vardı.

Günümüzde yürürlükte olan ve 20.07.2013 tarih ve 28713 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ilgili yönetmelikte, **İşyeri hekimlerinin kişisel koruyucularla ilgili eğitim görevlerine; kişisel koruyucu donanımların (KKD) seçimi konularının** iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına ve genel iş sağlığı kurallarına uygun olarak sürdürülmesini sağlamak için işverene önerilerde bulunmak gibi **işverenlere rehberlik yapmak** görevleri de ilave edilmiştir⁽¹⁾.

Benzer durum **iş güvenliği uzmanlarının görevleri** arasında da yasal olarak şu şekilde belirtilmektedir: **Kişisel koruyucu donanımların seçimi**, temini, kullanımı, bakımı, muhafazası ve test edilmesi konularının, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına ve genel iş güvenliği kurallarına uygun olarak sürdürülmesini sağlamak için işverene önerilerde bulunmak⁽²⁾.

Geçen bu süreçte işyeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanlarının KKD’lerle ilgili görev ve sorumluluklarını yeterince yerine getirdikleri söylenebilir mi?

İşverenin genel yükümlülüğü 30.6.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun 4. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Genel yükümlülükler arasında işverenin, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlama yükümlülüğü de bulunmaktadır. Bu çerçevede; **“mesleki risklerin önlenmesi**, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil **her türlü tedbirin alınması**”, **“risk değerlendirmesi yapması...”** konuları da vardır.

Peki işverenler KKD’ler ile ilgili yükümlülüklerini gereği gibi karşılıyorlar mı?

İşyerinde Kişisel Koruyucu Donanım

Bir çalışanın işi teknik yollarla veya çalışma düzenlemeleriyle –tehlikenin kaynağında ya da yayıldığı yolda- ortadan kaldırılamayan bir tehlikeye yol açıyorsa, çalışan kişisel koruyucu donanımı (KKD) **son çare olarak** kullanmalıdır. **‘Kişisel koruyucu donanım’** terimi, bir çalışanın güvenlik gözlükleri, güvenlik ayakkabıları, koruyucu eldivenler, baretler, işitme koruyucuları, **yüksek görünürlüklü giysiler**, solunum koruyucu ekipmanı, maskeleri, bel ve paraşüt tipi emniyet kemeri ile bunların koşum takımları ve koruyucu tulum dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere **iş kazalarına veya sağlık risklerine karşı koruyan tüm ekipman, aksesuar**

ve giysilere atıfta bulunmaktadır. Kısaca: Kişisel koruyucu donanım (KKD), birisini yaralanma veya hastalık riskinden korunması için giyilmesi gereken bir giysi veya kullanılması gereken bir ekipmandır^(3,4).

Sandığına olmaz, sakındığına olur

Seçilen bir örnek üzerinden gerekli KKD’leri belirleme, seçme ve bunların uygun kullanılıp kullanılmaması ile ilgili iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin (işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı) ve işverenin performansı değerlendirilebilir.

Burada; işyerlerinde elektrik direği, **elektrik panelleri ve trafolarına** bakım ve onarım yaparken **elektrikçilerin** durumu irdelenmiştir.

Elektrik panellerine veya trafolarına yağmur suyu girmesi, aşırı rutubet alması, düzenli bakım-onarım ve temizliklerinin yapılmaması, kedi, sıçan, yılan gibi hayvan girmesi, hırsızlık amacıyla girilmesi ya da operatörlerin gerekli güvenlik önlemlerini almadan sisteme yanlış müdahaleleri (vb.) sonucu **ark flaş patlamaları ve yangınlar** ülkenin her yerinde çok sık olmaktadır. Örneğin:

İŞ KAZASI OLAYI - 1: Adana’da plastik fabrikasında çalışan bir işçi elektrik direğindeki arızayı tamir etmek isterken akıma kapılarak ağır yaralandı, (04.01.2015).

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İddiaya göre, Adana'da bir plastik fabrikasında elektrik arızası oluştu. Arızanın fabrikanın bitişiğinde bulunan yüksek gerilim hattı direğinden kaynaklandığını düşünen işçi Musa A.(62) hemen direğe tırmandı. Elindeki aletlerle direkteki kabloya müdahale etmek istediği anda, Musa A. birden yere çakıldı^(5,6,7,8).

İŞ KAZASI OLAYI - 2: Aksaray'da bir fabrikada vinçle demir indirirken elektrik akımına kapılan iki işçi yaralandı, (13.07.2015).

Aksaray'da vinç operatörü 32 yaşındaki Murat Ç. ve işçi 25 yaşındaki Mehmet G., vinçle demir indirdikleri sırada, vincin elektrik tellerine değmesi sonucu akıma kapıldı^(9,10).

İŞ KAZASI OLAYI - 3: Aksaray'da elektrik arızasını tamir için trafoya giren 2 işçi trafo çıkışındaki panoda meydana gelen patlamada yaralandı, (04.02.2016.)

Elektrik Dağıtım Şirketinin elektrik arıza ekibinde görevli Savaş Ş. (24) ve Mehmet A. (25), arızaya müdahale etmek için trafonun içine girdi. İşçilerin tamir için girdikleri trafonun çıkışındaki panoda patlama meydana geldi. Patlamanın etkisi ile Savaş Ş. ve Mehmet A. elektrik akımına kapılarak yaralandı^(11,12,13,14,15,16).

İŞ KAZASI OLAYI - 4: Elektrik akımına kapılan işçi ağır yaralandı, (22.12.2016)

Bursa'nın İnegöl ilçesinde, elektrik trafosunda bakım çalışması yapan 23 yaşındaki İsmail K., sigortanın **patlaması sonucu sıçrayan kıvılcımların yüzüne ve vücuduna isabet etmesi** sonucu ağır yaralandı^(17,18,19,20).

İŞ KAZASI OLAYI - 5: Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde meydana gelen trafo patlamasında iki işçi yaralandı, (24.11.2017).

Olay, Sakarya'nın Adapazarı ilçesi bir trafoda meydana geldi. Sakarya Büyükşehir Belediye Park ve Bahçeler Şube Müdürlüğü'nde çalışan iki elektrik ustası Erkan K. ve Engin G. yakınlarındaki caminin bozuk olan aydınlatmasını onarmak için **trafodu açtı**. İşçilerin çalışması esnasında **trafoda patlama** meydana geldi, **işçilerin yüzleri ve vücutlarının çeşitli yerleri yandı** ^(21,22,23,24).

İŞ KAZASI OLAYI - 6: Şanlıurfa'da trafo merkezinde bakım ve onarım çalışması yaptığı sırada akıma kapılan işçinin elbiselerinin alev alması sonucu ağır yaralandı, (08.07.2018).

Olay, Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesinde bir elektrik şirketinde çalışan elektrik işçisi E.F. (27), iddiaya göre mahalleye elektrik dağıtımının yapıldığı trafo merkezinde bakım ve onarım çalışması yaptığı sırada akıma kapıldı. Akıma kapılan işçinin elbiselerinin alev alması sonucu ağır yaralandı ^(25,26,27,28,29).

İŞ KAZASI OLAYI - 7: Tokat'ın Erbaa ilçesinde elektrik trafosunda meydana gelen patlamada 2 işçi yaralandı, (29.05. 2018).

Tokat'ın Erbaa ilçesinde Elektrik Dağıtım şirketinin çalışanı Aykut T. A. (32) ve Gökhan G.(31) elektrik trafosuna bakım yapmak için çalıştığı sırada trafoda patlama meydana geldi. Patlama sebebiyle **giysileri tutuşan işçiler** kendilerini binadan güçlükle dışarı attı. Bu sırada trafoda ikinci bir patlama daha oldu. Vatandaşların yardımıyla işçilerin **tutuşan giysileri** söndürüldü ^(30,31,32,33,34).

Vücutlarında yanıklar oluşan yaralılar, ilk müdahalenin ardından **Malatya'ya sevk** edildi ^(33,34).

İşveren(ler), işyeri Hekimleri, iş güvenliği uzmanları ve ilgili çalışanlar görevlerini yapsalardı (örneğin: tehlikeleri ve riskleri doğru değerlendirip, uygun güvenlik önlemlerini belirleyip uygulatabilseler) bu iş kazaları önlenebilirdi. Bu insanlar da çok ciddi acılara katlanmak zorunda kalmazdı.

Benzer durumları önlemek için ne yapmalı?

Eğer yukarıda belirtilen olaylar göz önüne alınırsa ise: İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Programına Elektrik Güvenliği

ilave edilmeli. Elektrik Çalışma (İş) İzin Sistemi kullanılmalı. Ark flaş tehlikesi oluşturabilecek ekipmanların düzenli bakımı ve **uygun etiketlenmesi** yapılmalı. Doğruluk ve mevcut arıza akımı için onaylı tek hat diyagramlarını ilgili yer ve sahada kolay okunabilecek şekilde bulundurulmalı. Sistemlerle ilgili dokümantasyon süreci sürdürülmeli, korunmalı ve çalışma öncesi bakılmalı. Çalışanlara düzenli eğitim ve iş yapılacak yerle ilgili bilgilendirme süreci gerçekleştirilmeli. Periyodik iş güvenliği denetimleri gerçekleştirilmeli. **Uygun el aletleri ve KKD'leri kullanılmalıdır**⁽³⁵⁾.

KKD bir risk değerlendirmesi temelinde seçilir.

Hangi iş olur ise olsun işveren, KKD'nin gerekli olup olmadığını değerlendirmek zorundadır. Öyle ise, işveren yapılacak işin tehlikeleri ve bunların risklerine karşı gerekli olan bu **ekipman(lar)**ı temin etmeli ve kullanımını zorunlu kılmalıdır. Bir çalışanın, işveren tarafından sağlanan herhangi bir KKD'yi kullanması gerekmektedir.

KKD, çalışanı sağlık riskine maruz bırakan işlerde sağlık üzerindeki olumsuz etkilere karşı koruma sağlar (örn. Radyasyon, ısıtme kaybına neden olabilecek gürültü seviyelerine veya bulaşıcı hastalıklara). KKD'lerin önleme amaçlı kullanıldığı yaygın kaza türleri düşmeler, çapak, kıvılcım gibi fırlayan nesnelerin neden olduğu göz yaralanmaları, ayak ezilmeleri veya çivi vb. batması, bir yere çarpma veya tuğla gibi düşen parçaların neden olduğu kafa travmalarıdır.

Kutu 1

Sakınılan göze çöp batar.

Üzerine çok düşülen şeyler daha çok kazaya ve zarara uğrar. Olabileceği düşünülen kötü durumlara karşı önlem almak gereklidir, ancak orta bir yol izlemeli, aşırıya düşülmemelidir⁽³⁶⁾.

İlimle amel etmeyen hoca, bülbül gibi ötsen de kargayla bir tut: İlim yoluyla konuşmayan yanlış konuşmuş olur, konuştuğunu herhangi bir bilgiye dayandırmaz⁽³⁷⁾.

İş yerinde kullanılan KKD mevcut şartlara uygun olmalıdır. Ayrıca, herhangi bir KKD ögesi, onu kullanan çalışan için uygun boyutta olmalı ve eldeki işe uygun olmalıdır.

Ne yazık ki ülkemizde ark flaş tehlikesine karşı gerekli olan KKD'ler ilgili yönetmeliklerde de açıkça tanımlanmamış, bulundurulması ve iş sırasında kullanımı sınırlı kalmıştır. İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirme Yönetmeliğine göre yapılan risk değerlendirmelerinde de çoğu kez bu ark flaş tehlikesi, riskleri ve alınabilecek önlemler göz ardı edilmektedir.

Kişisel koruyucu donanım seçimi

İş yerinde kişisel koruyucu donanım (KKD) seçimi iş değerlendirmesine göre yapılmalıdır. Değerlendirmenin amacı, çalışanların güvenliği ve sağlığı açısından **tehlikeye neden olan faktörleri** belirlemek ve alınacak önlemleri planlamaktır. Bunlar aşağıdaki ana kategorilere ayrılabilir:

- fiziksel (örneğin yüksek veya düşük sıcaklık, elektrik, ark flaşı, radyasyon, titreşim veya gürültü),
- kimyasal (ör. aerosoller, gazlar, dumanlar ve sıvılar),
- biyolojik (örneğin bakteriler, virüsler ve mantarlar) ve
- kazalar (örneğin; dilimleme, bıçaklama, kesme, çürüme veya yüksekte düşme).

İşyerindeki tehlikeleri ortadan kaldırmak esas olarak işverenin sorumluluğundadır.

KKD eğer işveren tarafından yapılan risk değerlendirmesi temelinde seçilirse, **tüm risk değerlendirmelerinde olduğu gibi, bunları yürütenlerin bu konuda yetkin olmaları ve**

çalışma yöntemleri hakkında gerekli bilgi ve deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Söz konusu sektöre ilgili mevzuatta RD ile belirtilen KKD'lerin kullanılması gerekiyorsa işveren bu KKD'lerin masraflarından sorumludur⁽³⁸⁾.

İş Yerinde Kullanılan Kişisel Koruyucu Donanım Gereksinimleri

İş yerinde sadece CE işaretli kişisel koruyucu ekipman (PPE) kullanılabilir. Çünkü ürünün mevzuatta öngörülen şartlara uygun olduğunun üretici garantisi olan bir CE işareti, KKD'nin belirli temel, asgari güvenlik gereksinimlerini karşıladığını gösterir⁽³⁸⁾.

Düşük bir koruma seviyesine sahip KKD (örn. Temizlik eldivenleri ve yağmurluklar) sadece bir CE işaretine sahip olabilirken, diğer KKD ögeleri (parçaları, ekipmanları) bu koruyucunun koruduğu tehlikeleri ve korunma düzeyini gösteren bir işarete de sahip olmalıdır.

Göz ardı edilemez tehlikelere karşı koruma sağlayan KKD'ler (örneğin, baretler, ısıtme koruyucuları ve göz koruyucuları) tip incelemesi yapılmalıdır; tip muayenesi ile ilgili bilgiler kullanma kılavuzunda bulunabilir.

Yaşam ve sağlık kaybına karşı koruma sağlayan KKD'lerin (örn. solunum maskeleri, termal koruyucu kıyafetler ve kimyasal koruma) kalitesi izlenmeli ve kontrolü yapılmalıdır⁽³⁸⁾.

İşveren İçin Talimatlar Düzgün Kullanılan KKD Çalışanların Sağlığını Korumaya Yeterlidir.

İşveren tarafından sağlanan herhangi bir KKD'nin risk altındaki çalışanlar tarafından kullanılması gerekmektedir. KKD kullanmanın amacının, iş yerinde bilinen tehlikeleri önlemek olduğunu unutmayın. Böyle bir madde (parça) işçinin sağlığını ve hatta hayatını koruyabilir.

İşveren, işi yapmak için gerekli olan KKD için ödeme yapmakla yükümlüdür. KKD ve onun satın alma masrafları, işyerinde iş ilişkilerine uygulanan toplu sözleşmede kararlaştırılmış olabilir.

Farklı türde ve ölçüde KKD ürünleri vardır. Bir ürün giyildiğinde işçi rahatsızlık hissederse, o çalışan için doğru boyut olup olmadığı araştırılmalıdır. Ayrıca, doğal kauçuk ve derideki krom kalıntıları gibi malzemeler alerjisi olan kişilerde semptomlara neden olabilir. Gözlük takan çalışanlara, camları optik olarak gözlük camlarıyla eşdeğer olacak şekilde ya da mevcut gözlüklerinin üzerlerine takabilecekleri şekilde güvenlik gözlükleri verilmelidir.

İşveren her bir çalışana uygun bir KKD vermek zorundadır. Bu gibi eşyalar, yapılan işe uygun olmalı ve bilinen tehlikelere karşı yeterince koruma sağlamalıdır⁽³⁾.

Kişisel Koruyucu Donanımınızı Doğru Şekilde Kullanın

Kişisel koruyucu donanım (KKD), işveren ve üretici tarafından verilen talimatlara göre kullanılmalı, depolamalı ve temizlik ve bakımı yapılmalıdır. Kullanım talimatları saklanılmalı (muhafaza edilmeli), çünkü bunlar bakım ve yedek parçalarla ilgili bilgiler içerir ve ögenin kullanımdan kaldırılması (raf/kullanım ömrünü) ile ilgili gerekli bilgileri de kapsar.

Ayrıca, bazı durumlarda KKD'nin kendisinin de bir tehlikeye yol açabileceği unutulmamalıdır. Örneğin, ısıtme koruyucuları işçinin bir uyarı sesi duymasını engelleyebilir ve göz koruyucuları görüş alanını sınırlayabilir.

İşçi KKD ögesini nasıl kullanacağını bilmiyorsa, amirine veya iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimine danışmalıdır. İşveren, işçinin ihtiyacı olan rehberliği aldığından emin olmalıdır. KKD'nin kullanım talimatları Türkçe olarak sunulmalıdır.

Hasar görmüş bir KKD'niz varsa, bunu işverene bildirmek işçinin/çalışanın sorumluluğudur. KKD'lerin durumu izlenmeli ve gerektiğinde değiştirilmelidir.

İşveren İçin Talimatlar

Gerekli olan her bir KKD'nin alınması işverenin sorumluluğundadır. İşveren, işin içerdiği tehlikeleri değerlendirir. Tehlike değerlendirmesi tüm iş istasyonlarını kapsamalıdır ve çalışma koşulları ya da metotların değiştiği her defasında gözden geçirilmelidir. İşveren, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanını da kapsayan bir ekip tarafından risk değerlendirmesinin yapılmasını sağlamalıdır.

Riskleri teknik yollarla kabul edilebilir bir düzeye indirmek mümkün değilse, işveren, çalışanların kullanımına ilişkin mevzuat ve rehber ilkelerde (talimatlarda) yer alan KKD'leri almalı ve işyerinde kullanımını zorunlu kılmalıdır. İşveren ayrıca KKD'nin hangi durumlarda kullanılması gerektiğini açıkça belirtmelidir.

Uygun Kişisel Koruyucu Ekipmanı Seçmek

Kişisel koruyucu ekipmanı (KKD) seçerken, aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

- KKD ögesi ile önlenmesi amaçlanan tehlike nedir?
- Bu tehlikeyi önlemek için KKD ögesinin hangi koruyucu özelliklerinin olması gerekir?
- KKD ögesinin kullanımından kaynaklanan tehlikeler nelerdir?
- Çalışanların kişisel özellikleri ve KKD'ye yönelik ihtiyaçları nelerdir?

İşyeri için alınan KKD öğeleri, mevzuatta kendilerine verilen yapısal gerekliliklere uymak zorundadır. Gereksinimlere uygun bir KKD ögesi, kullanım kılavuzunda işaretlerinin açıklanmasını sağlayacaktır.

İşverenin sorumlulukları şunlardan oluşur:

- Çalışanlarına işlerinde ihtiyaç duydukları KKD'yi temin etmek.
- Çalışanlara KKD'nin koruduğu tehlikeler hakkında bilgi vermek.
- KKD'nin giyilmesi gereken çalışma alanlarında KKD'nin gerekli olduğuna dair işaretleri, işyeri veya bölümlerin girişlerine kolay görülüp okunabilecek şekilde yerleştirmek (asmak).
- Çalışanlara KKD'nin doğru kullanımı konusunda eğitim ve rehberlik sağlamak.
- KKD için uygun depolama (muhafaza) ve bakım sağlamak.

Çalışanların belirtilen şekilde KKD'yi kullanıp kullanmadıklarını denetlemek ve eskimiş, hasarlanmış, kullanım ömrünü doldurmuş KKD'nin yenisini vermektir.

İşveren ayrıca, KKD'nin kullanacak olan çalışan açısından güvenli olduğundan emin olmalıdır.

Bu, her bir çalışanın KKD'nin kullanımı ile ilgili olarak sahip olduğu kişisel özelliklerin (örneğin yüz şekli, gözlük kullanımı, ayağın boyutu ve kauçuk veya nikele karşı alerji veya hipertansiyon gibi sağlık faktörleri) araştırılmasını da gerektirir.

Bazı solunum maskeleri ağırdır ve nefes almayı zorlaştırır ve ayrıca zihinsel zorlanmalara neden olur ve bu tür öğeleri kullanırken yardımcı ekipman kullanmak veya çalışırken daha sık ara vermek gibi özel hükümler gerekebilir.

Kimyasallara dayanıklı veya ısıya dayanıklı giysiler gibi yoğun koruyucu kıyafetler giyerken sık sık dinlenmeye ihtiyaç duyulabilir^(3,38,39,4).

Sonuç: Abanın kadri yağmurda bilinir.

İş sağlığı ve güvenliğinde tehlikelere karşı alınan teknik ve yönetsel önlemlerle riskin kabul edilebilir düzeye indirilemediği durumlarda ilave önlem olarak, uygun KKD'lerin belirlenmesi, bunların çalışanların antropometrik ölçülerine uygun olması, çalışanlara verilmesi, güvenli kullanım konusunda eğitim ve bilgi verilmesi gerekir. Ayrıca güvenli kullanılıp kullanılmadığının ve uygun şekilde muhafaza edilip edilmediğinin

denetlenmesi de gerekmektedir.

Unutulmamalıdır ki; kişinin (işveren, işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı, vb.) öngördüğü neticeyi (ör: ark flaş patlaması) istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır (TCK m.22.3). Suçun cezasını mahkemeler kararlaştırır.

Bu nedenle yapılan iş için doğru olan KKD'ler belirlenmeli, örneğin yukarıdaki iş kazalarında işçiler ark flaş tehlike kategorilerine uygun aşağıda örnekleri görülen alev almaz uygun kategoride uzun kollu iş elbisesi, yüz siperlikli baret ve elektrikçi eldivenlerini giyselerdi çok ağır sonucu (ağır yanıklar) olan iş kazalarına katlanmak zorunda olmazlardı.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 30.11.2000 tarih ve 24246 sayılı R.G'de yayınlanan Elektrik Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği' de değişiklik yaparak trafo merkezlerinde ve işyerlerinde elektrik panellerinde NFPA-70E (2018) ve IEEE 1584 standartlarında olduğu gibi elektrik ark flaş tehlike derecelendirmesi ve KKD kategorilerinin belirlenmesini ve buna göre uyarı etiketlerinin^(40,35) oluşturulmasını zorunlu kılmıştır.

Kaynaklar

1. İşyeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik m.9.2.a.1
2. İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik m.9.a.1
3. <https://www.tyosuojeu.fi/web/en/working-conditions/personal-protective-equipment>
4. <https://www.essentialskillz.com/homepage/the-importance-of-personal-protective-equipment-ppe>
5. <http://www.turkiyehaberajansi.com/elektrik-akimina-kapilan-isci-agir-yaralandi/75863/>
6. <http://www.haber7.com/genel-olaylar/haber/1263438-elektrik-akimina-kapilan-isci-agir-yaralandi>
7. <https://www.haberler.com/arizayi-tamir-etmek-isteyen-isci-elektrik-akimina-6832966-haber/>
8. <http://www.star.com.tr/guncel/arizayi-tamir-etmek-isterken-akima-kapildi-haber-987510/>
9. <https://www.34volt.com/fabrikada-elektrik-akimina-kapilan-2-isci-yaralandi-haber-206277/>

10. <https://www.haberler.com/fabrikada-elektrik-akimina-kapilan-2-isci-7508022-haber/>
11. <http://www.aksaray68haber.com.tr/trafo-patladi-yaralilar-var/5569/>
12. <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/trafo-gorevli-icin-deyken-patladi-1075895/>
13. <http://www.ihha.com.tr/haber-trafodaki-arizayi-tamir-ederken-533325/>
14. <http://www.yenimeram.com.tr/trafoaki-arizayi-tamir-ederken-pano-patladi-177301.htm>
15. <http://www.milliyet.com.tr/trafodaki-arizayi-tamir-ederken-yasanan-aksaray-yerelhaber-1198671/>
16. <http://www.aksarayhaber.com.tr/haber/trafo-patladi-2-isci-cesitli-yelerinden-yaralandi-14734.html>
17. <http://www.bursa.com/bursada-is-kazasi-n276708/>
18. <http://www.milliyet.com.tr/elektrik-akimina-kapilan-isci-agir-yaralandi-bursa-yerelhaber-1728455/>
19. <http://www.bursa16.com/bursada-elektrik-akimina-kapildi-25910.html>
20. <https://www.mynet.com/elektrik-akimina-kapilan-isci-agir-yaralandi-180103333400>
21. <http://www.adapostasi.com/49261-trafo-patladi-2-is-ccedil-i-yaralandi-haber.html#.W1O5PvZuL4g>
22. <http://www.sakaryahaber.com/haber/10135/trafo-patladi-2-yarali.html>
23. <http://www.karar.com/sakarya/sakaryada-trafo-patladi-2-yarali-669020?p=1>
24. <https://www.mynet.com/sakaryada-trafo-patladi-2-yarali-180103793162>
25. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1020631/Akima_kapilan_isci_yanarak_agir_yaralandi.html#

26. <http://www.karar.com/sanliurfa/akima-kapilan-isci-yanarak-agir-yaralandi-906734?p=1#>
27. <http://www.milliyet.com.tr/akima-kapilan-isci-yanarak-agir-yaralandi-sanliurfa-yerelhaber-2909699/>
28. <http://www.sanliurfaguncel.com/haber/akima-kapilan-isci-yanarak-agir-yaralandi-111067.html>
29. <http://www.ihha.com.tr/sanliurfa-haberleri/akima-kapilan-isci-yanarak-agir-yaralandi-2056443/>
30. <https://www.haberler.com/tokat-ta-elektrik-trafosunda-patlama-2-isci-yarali-10895588-haber/>
31. <http://www.posta.com.tr/tokatta-elektrik-trafosunda-patlama-2-isci-yarali-2006815>
32. <https://www.evrensel.net/haber/353611/tokatta-elektrik-trafosunda-patlama-2-isci-yaralandi>
33. <https://www.haberturk.com/tokat-haberleri/15536223-tokatta-elektrik-trafosu-patladi-2-yarali>
34. <http://www.star.com.tr/yarali-haberler/tokatta-elektrik-trafosu-patladi-2-yarali-3605146/>
35. <https://www.nttinc.com/wp-content/uploads/2015/01/PracSolGuideArcHaz-LR1.pdf>
36. <http://www.renklintot.com/kultursanat/atasozleri-ve-anlamlari-kultursanat/sakinmak-ile-ilgili-atasozleri-ve-anlamlari.html>
37. <https://www.atasozleri.gen.tr/ilmiiyle-amel-etmeyen-hoca-bulbul-gibi-otse-de-kargayla-bir-tut/>
38. <https://www.hseni.gov.uk/articles/personal-protective-equipment-ppe>
39. <http://www.hse.gov.uk/toolbox/ppe.htm>
40. <https://electrical-engineering-portal.com/arc-flash-hazard-calculation>

İKİ DAKİKA DÜŞÜN
> Sayfa 39'un yanıtı

8. Yüksek gürültü seviyesine sahip bir alanda çalışılıyorsa, işitme koruması kullanılmamalı. Kulakları korumak için kulak tıkacı veya kulak kepeğinin de içinde alan manşonlu kulak koruyucusu seçilmeli.

9. Periyodik sağlık muayenesinde; akciğer grafisi, solunum fonksiyon testi gibi genel yapılan test ve kontrollere ilave olarak biyolojik izleme [Ör: İdarde metal konsantrasyonu Krom (µmol / mol kreatinin), Nikel (µmol / mol kreatinin) vb.] yapılmalıdır.

10. Asla kırık veya hasarlı ekipman veya KKD kullanılmamalı.

11. Çalışma bölgesi daima tertip, düzenli ve temiz bulundurulmalıdır.

12. Çalışanlara kaynak tehlikeleri ve bunlara karşı alınabilecek önlemler konusunda iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmeli.

4. Yapılan işten ve zeminden operatör kendini izole etmeli.

5. Kaynak yapılan yerin yaklaşık 11 metre yakınında yanıcı malzeme bulundurulmamalı. Eğer bu olası değişse bir kaynak gözcüsü ve yangın söndürücü hazır bulundurulmalıdır.

6. Yanmaya ve alev dayanıklı iş elbisesi, deri önük, deri eldiven ya da kaynakçı eldiveni kullanılmamalı.

7. Prosesiniz için doğru renk lensini seçilmiş yan siperleri olan kasklar kullanılmamalı.

1. Solunum bölgesinden duman ve gazları emmek için yerel egzoz sistemi uygulanmalıdır.

2. Yerel egzoz sisteminin uygun durumlarda pozitif temiz hava sağlayan maske (solunum yolları koruyucusu) kullanılmamalı.

3. Elektrot tutucusunun elektrotuna veya metal parçalarına asla çıplak elle temas edilmemelidir.

4. Çıplak deriye temas ettirilmemeli.

Büyük Veri ve Gözetim

İzlem GÖZÜKELEŞ (*)

2013'te, Türkiye'de sosyal medyanın oldukça hareketli olduğu günlerde dünya, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA-National Security Agency) eski çalışanlarından Edward Snowden'ın ifşaatıyla sarsılıyordu. Guardian'ın 6 Haziran 2013 tarihli haberinde⁽¹⁾ NSA'nın gizli bir mahkeme kararına dayanarak ABD'nin en büyük telekom şirketlerinden biri olan Verizon'un müşterilerinin telefon kayıtlarına ait üstverileri (meta-data) topladığı yazıyordu⁽²⁾.

7 Haziran 2013 tarihli haberde ise NSA'nın internet üzerindeki iletişimi izlemesine ve verilere ulaşmasına olanak veren PRISM kod adlı program hakkında bilgi veriliyordu³. Microsoft, Yahoo, Google, Facebook, Pal-Talk, AOL, Skype, YouTube, ve Apple, NSA ile işbirliği içindeydiler. Daha sonraki haberlerde NSA'nın gözetim faaliyetlerinin bunlarla sınırlı kalmadığı yabancı ülkelere ve bu ülkelerin diplomatlarına yönelik faaliyetlerde de bulunduğunu okuduk. Snowden belgeler yayınlanmadan önce ABD dışına kaçmış, belgelerin Guardian'da yayınlanmasından üç gün sonra da belgeleri kendisinin sızdırdığını kamuoyuna duyurmuştu. Snowden, "Bu tür şeylerin yaşandığı bir toplumda yaşamak istemiyorum. Yaptığım ve söylediğim her şeyin kayıt altına alındığı bir dünyada yaşamak da istemiyorum" diyordu. Snowden'a göre NSA yasaların izin verdiğinden çok daha fazlasını yapıyordu. NSA, suçlu veya şüpheli olmasına bakmaksızın toplumun geneline ait verileri topluyor, filtreliyor ve analiz ediyordu.

Gözetim Paradigmasında Değişim ve Teknolojik İlerleme

11 Eylül 2001 veri analizi konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştu. Gözetim paradigması değişmiş, şüphelilerin izlendiği gözetim yerini toplumun genelinin izlendiği ve aykırı hareket sergileyenlerin saptanıp ayıklanabileceği bir gözetime bırakmıştı. Westphal'a (2008) göre 11 Eylül'ün sinyalleri önceden verilmiş, verilerin dünyasında sıra dışı gelişmeler yaşanmış ama fark edilememişti. ABD'ye öğrenci vizesiyle girmiş birinin ticari havacılık kursu alması olağan bir durum değildi. Hele bu kişinin bazı bilinen teröristlerle dolaylı bağlantılarının olması yeterince kuşku uyandırıcıydı. Bill Clinton, 6 Kasım 2002'de yaptığı konuşmada 11 Eylül saldırıların beşinin daha önceden FBI veritabanlarında bulunduğunu söylüyordu. Bu saldırılardan biri sadece iki yıldır ABD'de olmasına rağmen 30 kredi kartına sahipti. Saldırıların elebaşı olarak görülen Muhammed Atta'nın 12 evi vardı. Clinton'a göre tüm bunlar kuşkuyla karşılanılması gereken verilerdi, ama atlanmıştı (Larose, 2005).

Bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler sonucunda, veri saklama kapasitesinin ve analiz etme hızının artmasıyla ortaya çıkan 3V (volume, velocity, variety) ile tanımlanan büyük veri, Clinton'ın düşünüyü gerçekleştirdi. Büyük veri,

- aşırı büyük veri hacmi (Volume)
- yüksek veri hızı (Velocity)
- çok geniş veri çeşitliliği (Variety)

anlamına geliyordu. 1990'lardan itibaren depolama kapasitesinin artması, internet ve sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşması, e-devlet ve e-ticaret uygulamalarıyla iş süreçlerinin sayısallaşması ve verinin potansiyelinin farkına varılması sonucu veri miktarı sürekli artıyor. Veri açlığı o kadar büyük ki sosyal medya platformlarında ve akıllı telefonlarda geçirdiğimiz zamanın artması için platform sahipleri ellerinden geleni yapıyorlar.

Veri iki yönlü akıyor. Bir yandan verinin oluşum hızı sürekli artarken diğer yandan iş modellerini büyük veri üzerine kuran şirketler veriyi hızla analiz edip kullanıcılara geri bildirimde bulunuyorlar. Böylece bir akıllı telefon kullanıcısının konum bilgileri hızla algılanıp (kişi bulunduğu konumdan uzaklaşmadan) kullanıcıya ait diğer bilgilerle birleştirilerek analiz edilmekte, analiz sonucunda kişiye özel (daha önceki harcamaları dikkate alınarak), yakınındaki bir mağazaya ait reklamlar gönderilebiliyor.

Önceden veri denilince akla ilk gelen saf metinden oluşan veriler olurdu. Şimdi ise toplanan veri çok çeşitli: Saf metin, fotoğraf, ses, görüntü, GPS verisi, algılayıcı verisi, çeşitli kuruluşların ilişkisel veritabanları, pdf,

(*) Bilgisayar Mühendisleri Odası Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi

web'deki hareketler, sosyal medya etkileşimleri... Croll (2012) büyük veri öncesinde de veri toplandığını ama bunun **bilinen bilinmeyenleri** bulmak amacıyla yapıldığını söylemektedir. Daha önceden, veriyi saklamak için ilişkisel veritabanları kullanılırken bu veritabanlarını tasarlayan uzmanlar hangi verinin toplanacağına daha tasarım aşamasında karar verirdi. Örneğin bir ilişkisel veritabanında müşteri bilgilerini tutmak için bir tablo tasarlanıyorsa tablonun hangi alanlardan (ad, soyad, cinsiyet, yaş, adres, meslek vb) oluşacağı belirlendikten sonra müşterilerin bu verileri toplanıp saklanır. Böylece müşteri hakkındaki bilinmeyenlerin ne olacağı önceden bilindiğinden kişinin medeni durumu ya da saç rengi verisi önceden belirlenmiş bu alanlar arasında yer almadığından göz ardı edilirdi. Büyük verinin odağında ise **bilinmeyen bilinmeyenler** vardır. Veri toplayanlar bunu bir amaç doğrultusunda yapsalar da bu durum toplanan veriyi sınırlandırmaz; hangi verilerin toplanacağına dair kesin sınırları yoktur. Kişinin saç rengi, tuttuğu takım, hobileri vb veriler o an için ihtiyaç olmasa da saklanır. Sorular ve araştırma konuları sonradan gelebilir. Daha da önemlisi veriler sürekli hareket halinde olabilir. Bir şirket, elindeki verileri hükümetlere ya da başka şirketlere satabilir. Çünkü iki ya da daha fazla veri kümesi birleştirildiğinde ilk başta tahmin edilmesi güç bilgiler ve araştırma soruları ortaya çıkabilmektedir. Snowden'ın ortaya çıkardığı gibi NSA'nın yaptığı da buydu: Farklı veri kaynaklarını bir araya getirmek.

Google, Facebook ve Diğerleri: Korkacak Bir Şey Yok mu?

Snowden, büyük bir tehlikeye işaret ediyordu. Ama biz o günlerde sosyal medyanın gücünden o kadar etkilenmiştik ki söz konusu tehlikeyi ihmal edilebilir bulduk. Facebook ve Google'ın sözcüleri mahremiyetin geride kaldığını ve saklayacak bir şeyi olmayanların korkmasına gerek olmadığını söylüyorlardı.

İnsanların çekindikleri otoriteler vardı. Paylaşılan bir içeriğin başkalarının (ebeveyn, öğretmen, amir, patron veya hükümet yetkilileri tarafından) aleyhlerine kullanılmasından korkuyorlardı. Öğrenciler paylaştıklarının öğretmenleri veya ebeveynleri tarafından fark

edilememesini istiyorlardı. Çalışanların isteği amirinin veya patronunun sosyal medyada yazdıklarını görememesiydi. Sosyal medya platformunun ayarları değiştirilerek mahremiyet seviyesi artırıldığında bu sorunların aşılabileceğini düşünüyorlardı. Ama platform sahibi şirketlerden kimse çekinmiyordu: "Ta ABD'deki bir şirket bana ne yapabilir ki? En fazla hesabımı kapatır!"

Ayrıca Tunus, İzlanda, İspanya, Mısır, ABD ve Türkiye'de insanlar sosyal medyada örgütlenerek başkaldırmıştı. Ana akım medyanın sessiz ve suskun kaldığı, dezenformasyonun had safhada olduğu durumlarda sosyal medya, gerçeklere en hızlı erişim aracı olabiliyordu. Bu nedenle, sosyal medya platformları masaya yatırıldı, bir kefeyle ifade özgürlüğü diğerine mahremiyet koyuldu. İfade özgürlüğü ağır bastı.

Şimdi Google ve Facebook'un elindeki verilere şaşkınlıkla bakıyoruz⁽⁴⁾. 2016 yılındaki ABD seçimleri, sosyal medya platformlarının gücünün toplamun daha geniş kesimlerini anlaşılabilesini sağladı ama öncesinde yapılan birçok çalışmada da toplanan verilerin platform sahiplerine sunduğu olanaklar hakkında endişe verici çalışmalar vardı. Mayer ve Patrick'in (2014) telefon görüşmelerine ait üstveriler hakkında yaptığı araştırmaya göre kimin aradığı ve arandığı, görüşmenin ne zaman gerçekleştiği ve ne kadar sürdüğünü içeren üstveriden hassas bilgilere ulaşılabilirdi. Örneğin bir telefon abonesinin üç hafta içerisinde ev dekorasyonu, çilingir, hidroponik⁽⁵⁾ satıcısı ve uyuşturucu kullanımı malzemeleri satan dükkanlarla birer kez görüşmüş olması bile güvenlik güçlerini harekete geçirmeye yetiyordu.

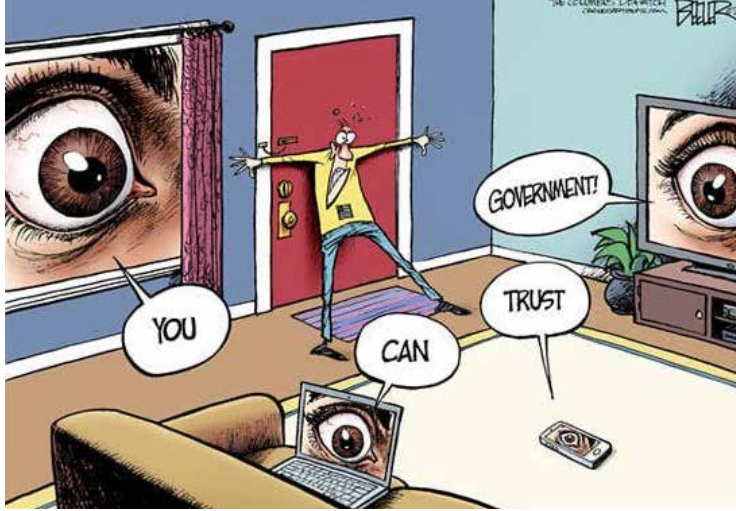
Elbette ki Facebook ve Google'da bundan çok daha fazlası vardı. Kosinski, Stillwell ve Graepel'in (2013), 2012 yılında sadece Facebook'taki 'beğen'ler üzerine

yaptıkları çalışmada bu verinin bile cinsel yönelim, etnik köken, din ve politik görüşler, kişilik özellikleri, zeka, mutluluk, uyuşturucu madde kullanımı, ebeveynlerin boşanması, yaş ve cinsiyet hakkında doğruluk payı yüksek tahminler yapabilmeyi sağladığını savunuyordu. Çalışma, 58.000'den fazla gönüllünün beğenilerinin analizi, ayrıntılı demografik profiller ve çok sayıda

psikometrik testin sonucu üzerine kuruluydu. Model, homoseksüel ve heteroseksüel erkekleri ayırmada %88, siyah ve beyaz Amerikalılar'ı ayırmada %95, Demokrat ve Cumhuriyetçi ayırımında ise %85 başarılı olmuştu. Kişilik tahminlerinde de yine başarılı sonuçlar elde edilmişti. Tüfekçi'nin (2014) vurguladığı gibi bu analiz sadece sınırlı sayıdaki Facebook kullanıcısının Facebook'taki sınırlı veri kümesi ile yapılmıştı. Diğer veritabanlarından (finansal hareketler, üye olunan kuruluşlar, seçmen kayıtları gibi) yararlanıldığında kesinlik seviyesinin daha da yükseleceğini göz önünde bulundurmak gerekiyor. Veri çeşitliliği arttıkça araştırmaların derinliği de artıyor. Bu nedenle, Facebook'un son zamanlarda hastane kayıtlarına gözünü dikmesi hiç şaşırtıcı değil⁽⁶⁾.

Yine 2012'de, bu sefer doğrudan Facebook tarafından, 680.000 Facebook kullanıcısı üzerinde duyguların bulaşıcı olup olmadığı üzerine bir deney yapılır. Laboratuvar deneyleri duyguların çevrimdışı ortamda bulaşıcı olduğunu göstermektedir. Peki ya çevrimiçi ortamda? Facebook, dilse bir yazılım kullanarak bunu test etmeye çalışır. Olumlu ve olumsuz güncellemeleri ayırır. Daha sonra deneklerin (bundan habersiz kullanıcıların) yarısına ağırlıklı olarak olumlu, diğer yarısına da olumsuz haberleri gösterir. Bir süre sonra kullanıcıların mesajları incelendiğinde olumsuz haberlere maruz kalanların daha çok olumsuz mesaj attığı gözlemlenir. Olumlu haberleri okuyanlarda da olumlu mesajlar fazlalaşır. Böylece

Facebook, çevrimiçi ortamda da duygusal durumların aktarılabilirdiğini doğrulamış olur. O'Neil (2016) seçim günü insanların duygularıyla oynandığı zaman ne olacağını sorgulamaktadır. O'Neil (2016) Facebook'taki bilimcilerin seçim sistemi üzerinde sürekli testler yapan tuhaf insanlar olduğunu iddia etmez. Fakat Facebook'un insanların ne öğrendiğini,

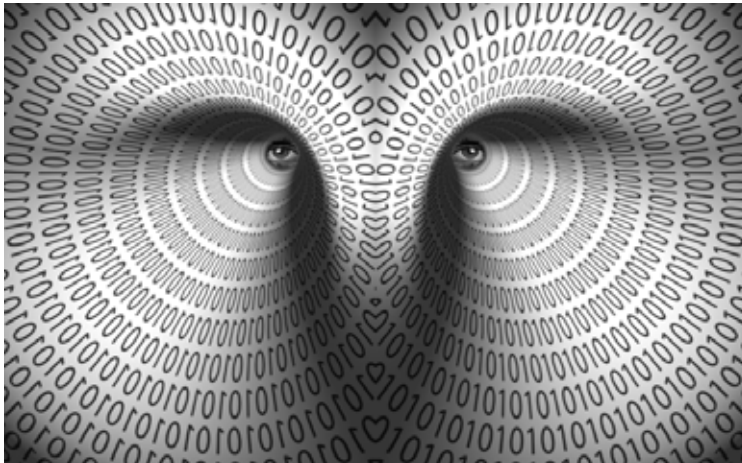
nasıl hissettiğini ve oy kullanma eğilimini etkileyecek bir güce sahip olmasındaki tehlikeye dikkati çekmek ister. Facebook'un platformu şeffaf değildir, çok büyüktür ve güçlüdür (Ne yazık ki araştırmalar hakkındaki bilgimiz araştırmacıların yayımladıkları deney sonuçları kadar, bunu da aklımızdan çıkarmayalım!)

2016 yılındaki ABD seçimlerinde yaşanan aslında tam da budur. Daha bir kaç yıl önce sosyal medyayı alternatif medya ve doğrudan demokrasinin araçları olarak selamlarken, 4 Kasım 2017 tarihli The Economist dergisi sosyal medyanın temsili demokrasi için bile bir tehdit haline geldiğini yazmaktadır.

Gözetimin Amacı İnsan Davranışlarını ve Kararlarını Etkilemek

Hükümetler veya şirketler kısa bir süre öncesine kadar insanları anlamak ve sınıflandırmak için kişisel verilerini toplamış ve onları fişlemiş olabilirler. Ancak şimdi gözetimin amacı insanları çeşitli biçimlerde yorumlamak ve sınıflandırmak değil, onların davranışlarını ve kararlarını etkilemektir. Sosyal medya siteleri ve kişisel verilerimizi toplayan diğer kurumlar, hakkımızda çok şey bildikleri için reklamcılık sektöründe başı çekerler. İş modelleri,

reklam vermek isteyen şirketlere belirli bir zamanda, belirli koşullarda, belirli bir ürünü alabilecek kullanıcıları (yani bizi!) satmak üzerine kuruludur. Örneğin, bipolar kişilik bozukluğunda mani halinin ön belirtilerinin klinik semptomlardan önce sosyal medya paylaşımlarından anlaşılabilir.

bileceği ve bunun hedefli reklamcılık için kullanılabileceği hakkında tezler vardır. Çünkü bipolar kişilik bozukluğunun manivresinde insanlar alış-verişe daha meyilli olurlar. Onların bu zaafından yararlanılabilir; belki de yararlanıyorlar! Ama dünyanın en iyi beyinlerinin insanları bir şey almayla ikna etmek için geceli gündüzlü çalıştığından eminiz.

Hepimiz belirli koşullarda iknaya daha açık olabiliriz. ABD için konuşursak, sosyal medya mesajlarıyla bir Demokrat'ı Cumhuriyetçi ya da Cumhuriyetçi'yi Demokrat yapmak pek kolay değildir. Ama Trump'ın sosyal medya yetkilisinin itiraf ettiği gibi Cumhuriyetçiler Facebook'tan, insanları kendilerine oy vermeleri için değil, Demokrat Parti'ye oy verebilecek seçmenleri oy kullanmamaya ikna etmek için yararlanmışlardır. Çünkü birçok ülkede seçmenler güle oynaya sandığa gitmezler ve seçime katılım oranları düşüktür. ABD'deki seçimlerde kişiye özel reklamlarla, kimi zaman yalan haberlerle, Demokrat Parti'ye oy verebilecek seçmenin sandığa gitme isteği kırılır. O'Neil (2016) belirttiği gibi seçim günü insanların duygularıyla oynanır ve Demokrat seçmenler sandığa gitmekten alıkonulur.

Kullanıcıları şeffaf olmaya zorlayan sosyal medya platformlarında gösterilen iletiler veya haberlerin sıralanması çoğu zaman şeffaf değildir ve yalnızca bu platformlarda çalışan sınırlı sayıda kişi bunun bilgisine sahiptir. Ayrıca platform sahipleri, bu algoritmalarla oynayarak platformdaki kullanıcıların görünürliğini ayarlayabilir, parası olanların içeriğini üste taşıyarak mesajlarını daha görünür yapabilir. Ama belki de daha tehlikelisi içeriğin kullanıcıları bireysel olarak gösterilebilmesidir. Bir diğer deyişle, televizyondan veya günlük gazetelerden geniş kitlelere iletilen ve onları ortaklaştıran mesajlar yerini bireyi hedefleyen mesajlara bırakmaktadır.

Bir politikacı, televizyonda bir vaatte bulunduğu bundan sorumlu tutulabilir. Fakat kişiye özel propaganda sayesinde birbirinden habersiz seçmenlerle farklı farklı pazarlıklar yürüttüğünde her şey karanlıkta gerçekleşir. İnsanların farklı duyarlılıkları hedef alınabilir ve insanlar komşularından farklı mesajlar alabilir. Bazı seçmenlere azınlıkları hedef alan bazılarına da daha ılımlı mesajlar gönderilebilir. Bunun yanında kişiye özel propaganda yalan haberlerin yayılmasında çok etkilidir. Obama'nın daha önce Müslüman olduğu, ABD dışında doğduğu ve dolayısıyla meşru bir başkan olmadığı söylentisi yayılmıştır. Demokratlar bunun doğru olmadığını anlatmaya çalışsalar da karanlıkta çalışan, hiçbir sorumluluk almadan yalan mesajları yayanlar bu yalanı devam ettirirler (O'Neil, 2016). Sosyal medya eylemleriyle başlayan hikaye, Trump'un az farkla ABD'nin Başkanı olmasıyla son bulur.

Veri Zenginleri Tehlikeli Bir Güç Haline Geliyor

Kısacası, insanlara daha çok şey satabilmek adına her geçen gün daha çok veri toplanıyor. Sosyal medyadaki etkileşimler, web'de gezintiler, e-postalar ve hatta yolda yürürken akıllı telefonlarımızdan akan veriler... Verilerimize el koyan Google, Facebook ve Ama-

zon gibi veri zenginleri insanlığa karşı giderek daha tehlikeli bir güç haline geliyorlar.

"Ben kişisel verilerimin başkalarının eline geçmesinden rahatsızlık duymuyorum, reklamlarla beni etkileyemezler" diyenler olabilir. Fakat aynı toplumda yaşıyoruz; bu platformların etkisini de bireysel değil toplumun genelini dikkate alarak analiz gerekiyor. Ayrıca etkilenme konusunda o kadar kendinden emin olmak gerekir. Sosyal medya platformlarının yapısı ve platform sahibi şirketlerin siyasete müdahale güçleri, bu şirketleri geleneksel medyadan çok daha tehlikeli yapıyor.

Kaynaklar

Croll, A. (2012a). Big Data Is Our Generation's Civil Rights Issue, and We Don't Know It. Big data now p. 55-60, O'Reilly Media, Inc..

Kosinski, M., Stillwell, D., & Graepel, T. (2013). Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior. Proceedings of the National Academy of Sciences, 110(15), 5802-5805.

Larose, D. T. (2005). Discovering knowledge in data: an introduction to data mining. John Wiley & Sons.

Mayer, J. and Mutchler, P. (2014). "MetaPhone: The Sensitivity of Telephone Metadata." Web Policy, March 12. <http://webpolicy.org/2014/03/12/metaphone-the-sensitivity-of-telephone-metadata>.

O'Neil, C. (2016). Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy. New York: Crown Publishers.

Tufekci, Z. (2014). Engineering the public: Big data, surveillance and computational politics. First Monday, 19(7).

Westphal, C. (2008). Data Mining for Intelligence, Fraud & Criminal Detection: Advanced Analytics & Information Sharing Technologies. CRC Press.

Dipnotlar

(1) <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order>.

(2) Üstveri: veriyi tanımlayan veri. Örneğin bir telefon görüşmesi için arayan ve arananın kimliği, görüşmenin ne zaman ve kaç dakika gerçekleştiği hakkındaki veriler.

(3) <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/06/us-tech-giants-nsa-data>.

(4) <http://sendika62.org/2018/08/hazir-misiniz-iste-google-ve-facebookta-bulunan-tum-verileriniz-dylan-currans-the-guardian-shortmag-507250/>.

(5) Topraksız tarım olarak da bilinen, toprak kullanmadan su içinde mineral besinler kullanarak bitki yetiştirme yöntemidir.

(6) <https://www.cnn.com/2018/04/05/facebook-building-8-explored-data-sharing-agreement-with-hospitals.html>.

Teknoloji marifeti ile hekim-hasta ilişkisi körler-sağırılar diyaloguna dönüştü

Hasta Artık Görsel İmaj !

Osman ELBEK

Hasta, zamanla kan, idrar tahlili ile nümerik bir değere ya da radyolojik incelemelerle sanal bir hayale dönüşünce hekimler insanla uğraştıklarını unuttular. Objektif olmak, hata yapmamak için hastanın değil, hastayı inceleyen teknolojik cihazın dediğini makbul saydılar. Bu durum, hekimi teknolojiyi kullanan bir konuma ulaştırmak yerine, teknolojinin hekimi kullandığı bir sürece evrildi.

Hekimlikte siyah-beyaz konular için en kolay tarafıdır. Örneğin kanayan bir hastaya kanamayı arttıran bir ilaç vermemek ya da şekeri düşen bir hastaya şeker vermek mutlak doğrudur, hakikattir, tartışması yoktur!

Ama ya araftaki durumlar...

Hastaların iyi ihtimalle yarısı araftadır. O nedenle hekimlik, özünde bir kanaattir. Oysa hastalar, hekimlerden her geçen gün daha fazla oranda kesin, objektif ve tek doğru yaklaşım talep ediyorlar.

Ne dersiniz teknoloji, hekimlik uygulamalarını objektif bir kesinliğe kavuşturabilir mi?

Tıbbi cihazlar ve mesleki bilgisizlik

Tıp pratiğine teknoloji dahil oldukça hekimlerin temel becerilerinin yitip git-tiğini fark etmek gerekiyor.

Öyle ya hekimler, stetoskop öncesi zamanlarda hastalarını doğrudan kulaklarıyla muayene ederek tanı koyarlardı. Ya da midenin hemen çıkışı-nın tıkalı olmasını "çalkantı sesi" duyarak tanımaya çalışarlardı.

İkinci Paylaşım Savaşı'nın mirası olan modem ultrasonografiler olmadığı dönemlerde gebelik ve doğum, ağırlıkla kadın doğum uzmanlarının ellerinin maharetine bağlıydı.

Geleneksel Uzak Asya tıbbının temelini ise hemen tümüyle hekimin çıplak gözüyle edindiği izlenim, farklı hastalıklara özgü nabız farklılığını elle tespit ya da en fazla idrarın dilde bıraktığı tat oluştuyordu.

Kuşkusuz bu teknolojik "imkânsızlıklar", hekimliği, hastanın çok iyi dinlendiği ve gözleendiği bir temele oturturken hekimi de çok iyi bir kulağa, ele, dokunmaya, tada ve içgörüyü ulaştırıyordu.

Kaçınılmaz olan oldu ve teknolojik gelişmeler tıba uygulandı.

Çok da iyi oldu!

Kinaye yapmadan ifade edelim ki çok iyi oldu. Bu gelişmeler sayesinde milyonlarca insanın hayatı kurtuldu, sakatlıklar önlendi.

Stetoskop icat oldu, hekimlik bozuldu!

Ama diyalektiğin yasası da işledi ve bu kazanımlar bir takım kayıplara neden oldu.

Örneğin stetoskobun keşfedildiği dönemlerde hastaların stetoskop muayenesinden hoşlanmadıklarını, çünkü bu tıbbi aleti ağırlıkla ameliyat öncesinde cerrahların kullandığını ve hekimlerin cerrahlarla karıştırılmamak için stetoskoba ellerini

asla uzatmadıklarını biliyoruz (Neil Postman, Teknopoli, 2004).

Geçen 200 yıllık dönemde cerrahlar ellerindeki stetoskopları atarken, hastalar da ameliyat olmayı adeta ister hale geldiler. Baksanıza son 15 yılda Türkiye'de yaşayan her 10 kişiden birisi ameli-

yat olmuş durumda ve bu hız düşmezse gelecek on yılda neşterle tanışmamış kimse kalmayacak memlekette.

Öte yandan hasta ile hekim arasına giren sadece stetoskop olsaydı keşke! Grafler, ultrasonlar, kan tetkikleri, idrar incelemeleri, solunum testleri, damar içi cihazlar... ve daha pek çok nesne bugün itibarıyla hekim ile hasta arasında!

Ve araya giren her nesne, hekim ile hastanın arasını daha da açmakta!

Sağlık metalaştı

Görelim ki, dün hastasının göğsüne kulağını dayayan hekim, istemese de hastasına temas etmek zorundaydı. Ve bu zorunluluk, onun hastasını görmesini, duymasını, koklamasını sağlıyordu.

Oysa stetoskop, hasta ile hekimin fiziksel temasını kesti. Yine de hekimler, kullandıkları stetoskop hortumunun öteki ucunda kanlı, canlı ve gerçek bir hastanın olduğunu farkındaydılar.

Günümüzde ise hasta ya bir tetkik sonucu ya da akıllı bilgisayar cihazlarının fotoğrafını çektikleri görsel bir imaj.

Hasta, zamanla kan, idrar, solunum tahlili ile nümerik bir değere ya da radyolojik incelemelerle sanal bir hayale

dönüşünce hekimler de insanla uğraştıklarını unuttular. Objektif olmak ve hata yapmamak için hastanın değil, hastayı inceleyen teknolojik cihazın dediğini makbul saydılar.

Kuşkusuz bu durum hekimi, teknolojiyi akılcı kullanan bir konuma ulaştırmak yerine, teknolojinin hekimi kullandığı bir sürece evrildi.

Hekim, mesleğine yabancılaştı.

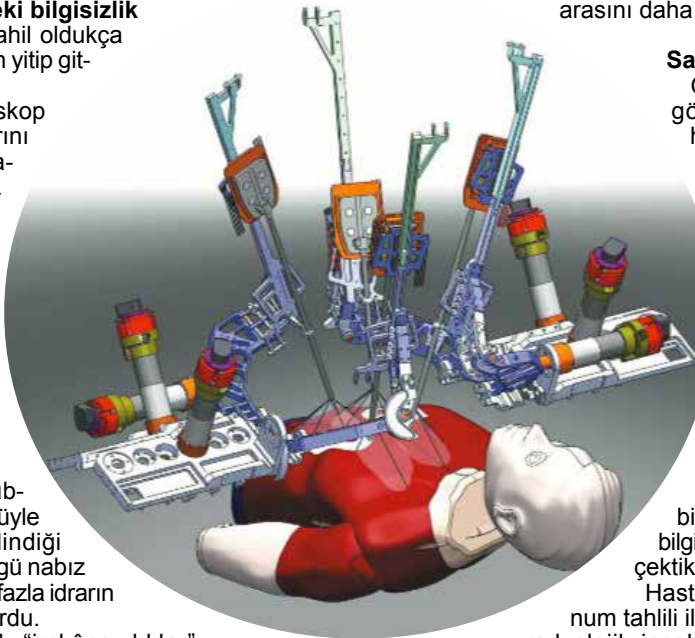
Sağlık, daha da metalaştı.

Hastalar da gözlerinin içine bakmasını bekledikleri hekimlerin tetkik sonuçlarından başlarını kaldırmadıklarını görerek onlara öfkeleniler. Ama bir yandan da hekimlerden kesin, objektif ve hatasız sonuçlar talep etmeye devam ettiler.

Ne dersiniz, bu körler-sağırılar diyaloguna yapay zekâ çözüm olur mu?

Haftaya... (osmanelbek@gmail.com)

Kaynak: Cumhuriyet PAZAR ,19 Ağustos 2018

Halk Sağlığı Önderi Prof. Dr. Nusret H. Fişek 104 Yaşında

Prof. Dr. Nusret Fişek 104 yaşında. Biz onu anımsadığımız sürece nice yaş günlerini kutlayacak. O bizim halk sağlığı önderimizdi. Bazen önderler ölümlerinden yıllar sonra, gözden düşerler; değerleri gölgelenir. Ölümünden bu yana 28 yıl geçmiş olmasına karşın, Nusret hocamızın ilkelerinin, önerilerinin ve başardıklarının değeri daha iyi anlaşılıyor. Kazanımlarımızı yitirdikçe, değerlerini daha iyi anlıyoruz. Sağlık alanında karanlıkları yaşıyoruz. Aksaklıkların faturası sağlık çalışanlarına çıkarılıyor ve halkla karşı karşıya getirilmeye çalışılıyor. Doktorların, hemşirelerin kimlikleri yok edilmeye çalışılıyor; ebelerin ise adı yok.. İşkazaları "cinayet"lerden "katliam"lara dönmekte, meslek hastalıklarının adı yok. Sağlık çalışanlarına "şiddet" gittikçe çoğalıyor.

Geçen yıllarda olduğu gibi, bu yılda, Nusret H. Fişek'in ölüm ve doğum yıldönümüne denk gelen Kasım ayı içinde, Vakfımız ile birlikte Türk Tabipleri Birliği, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Derneği birlikte anma etkinlikleri düzenliyor. Tüm kuruluşlara katılımları ve katkılarından ötürü teşekkür ediyoruz.

Anma etkinliğinin açılış konuşmalarını Prof. Dr. Hakan Altıntaş, Prof. Dr. Türkan Günay, Prof. Dr. Sinan Adıyaman, Prof. Dr. Bülent Altun ve Prof. Dr. Haluk Özen yapacak. Konuşmaların ardından Prof. Dr. Nusret

H. Fişek'in özgeçmişi görsellerle tanıtılacak ve "Prof. Dr. Nusret H. Fişek Halk Sağlığı Araştırma İnceleme Özendirme Ödülü" töreni yapılacak. Ayrıca düzenlenecek PANEL'in konusu da **"GÜNÜMÜZDE AŞI REDDİ: KÜRESEL, ULUSAL, TOPLUMSAL YÖNLERİ"** olacak. Panelin konuşmacıları; Prof. Dr. Mehmet Ceyhan, Prof. Dr. Muzaffer Eskiocak ve Prof. Dr. Şafak Taner. Oturumun kolaylaştırıcılığını ise Prof. Dr. Levent Akın üstlenecek.

ANMA ETKİNLİĞİ PROGRAMI

13.30-14.00	AÇILIŞ KONUŞMALARI • Prof. Dr. Hakan Altıntaş Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı • Prof. Dr. Türkan Günay Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Başkanı • Prof. Dr. Sinan Adıyaman Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi Başkanı • Prof. Dr. Bülent Altun Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı • Prof. Dr. Haluk Özen Hacettepe Üniversitesi Rektörü
14.00-14.30	Özgeçmişi ve Görsellerle Prof. Dr. Nusret H. Fişek
14.30-15.00	Prof. Dr. Nusret H. Fişek Halk Sağlığı Araştırma İnceleme Özendirme Ödülü Töreni (Türk Tabipleri Birliği Halk Sağlığı Kolu)
15.00-15.30	ARA
15.30-17.00	PANEL : «Günümüzde Aşı Reddi: Küresel, Ulusal, Toplumsal Yönleri» KOLAYLAŞTIRICI: • Prof. Dr. Levent Akın (HÜTF Halk Sağlığı Anabilim Dalı) • Prof. Dr. Mehmet Ceyhan: «Küresel ve Ulusal Düzeyde Aşı Reddi» (Hacettepe Ü.T.F. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı) • Prof. Dr. Muzaffer Eskiocak: «Yaşadığımız Toplumda Aşı Yaptırtmama Nedenleri» (Trakya Ü.T.F. Halk Sağlığı Anabilim Dalı) • Prof. Dr. Şafak Taner: «Aşı Reddi, Dünya Sağlık Örgütü ve Aşı Üreticileri» (Ege Ü.T.F. Halk Sağlığı Anabilim Dalı)
17:15-18:15	KONSER :
Yer	Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi M Salonu, Sıhhiye Yerleşkesi/ANKARA

PROF. DR. NUSRET H. FİŞEK ANMA ETKİNLİĞİ 1 Kasım 2018

(21 Kasım 1914 – 3 Kasım 1990)

*Değerli Hocamız
Prof. Dr. Nusret H. Fişek'i
saygı, sevgi ve özlemle anıyoruz*

HÜTF HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar
Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı

Eğitim Sen Genel Başkanı Feray Aytekin Aydoğan:

“Aladağ Davası Eğitimde Çöküşün En Net Özeti”

Eğitim-Sen Genel Başkanı Feray Aytekin Aydoğan ile sendikal kriz, eğitimde çöküş ve OHAL sürecini konuştuk.

Çalışma Ortamı: Sendikaların krizi çok tartışılıyor. Siz sendikaların krizini nasıl görüyorsunuz? Krizin sebepleri neler?

Feray Aytekin Aydoğan: Elbette bu krizin çok nedeni var. Ancak sorunuza daha çok kendi sendikal mücadele alanımız içinden cevaplamak isterim. Çünkü sarı sendikalar olarak nitelediğimiz sendikaları ve bu sendikaların pratiklerini gerçek bir sendikal mücadele hattı üzerinde görmüyorum.

Kendi alanımıza baktığımızda, kendimize dair de özeleştiri olarak görülebilecek ve aynı zamanda genel sendikal harekete ilişkin de olduğunu düşündüğüm temel sorun şu: İşyerlerimizdeki her üyenin kendisini özne hissettiği, tüm söz ve karar süreçlerinde yer aldığı sürecin ciddi biçimde aşınmaya uğraması. Özellikle son 10-15 yıllık süreçte çok ciddi aşınmaya uğradı bu durum. Çok kısa sürede kararların yukarıdan alındığı, tabanda tartışmadan tabanın haberi olmadığı karar alma süreçlerine dönüştü.

Sendikalar işyerinden koptu

Aslında Eğitim Sen ve KESK özelinde buna ilişkin biz tüzüklerimizde de ciddi önlemler almıştık. Profesyonel sendikacılığı kabul etmedik ve genel merkez yürütme-leri dışında yer alan yürütme kurullarının işyerlerinde çalışmaya devam edeceği sendikal mücadele hattını, yürütme kurullarına üst üste iki dönemden daha fazla yer almama düzenlemesini, iş yeri temsilciler kurullarını söz ve karar süreçlerinin belirleyici organı olmasını hayata geçirdik. Çok sayıda önlemler geliştirdik aslında ama yine de bu son 10-15 yıllık sürece baktığımızda, ciddi anlamda sendikal hareketin işyerlerindeki etkisi giderek azaldı, işyerlerinde ciddi bir kopuş oldu. Bu sorun, fiili meşru dediğimiz mücadele hattını örmenin zorluklarını ortaya çıkardı. Her üye özne olacak, söz ve karar süreçlerinde yer alacak ki en geniş ve en kitlesel bir şekilde fiili meşru bir hattı örelim.

Şu duyguyu, ilkemizi tekrar yaratmaya, hatırlatmaya ihtiyacımız var. Bir Eğitim Sen üyesinin, bu genel başkan olarak ben de olabilirim, bir MYK üyesi de olabilir, bir diğer üyemizden hiçbir farkının olmadığı... Bu ilkemizi tekrar ve tekrar hatırlatmak için de son bir buçuk yıldır illerde, ilçelerde çok sayıda işyeri gezileri, toplantıları düzenledik. Çünkü arkadaşlarımızla birlikte konuşarak, hatta üyemiz olan olmayan, kendi alanımıza ilişkin bütün meseleleri birlikte konuşarak tartışarak ele alma kültürümüzü hatırlatmaya ve yapacağımız tüm eylemleri olabildiğince en kitlesel biçimde tartışarak örgütlemeye çalıştık. Tüm eğitim ve bilim emekçilerinin kendisini özne hissettiği bir süreci örgütlemeye fazlasıyla ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Liberal saldırıdan Eğitim-Sen de etkilendi

İkinci olarak sendikal hareketin krize girme nedenini liberalizmin saldırılarından herkesin payını alması olarak görüyorum. Eğitim Sen özelinde de bunu yaşadık, işçi sendikalarında da, toplumsal muhalefetin her kesiminde de yaşadık. Mesela bireyciliği demokrasiyle özdeşleştiren ya da bireysel özgürlüklerle özdeşleştiren yaklaşımlar ya da piyasalaşmaya ilişkin güzellermeler yapan yaklaşımlarla karşılaştık. Örneğin kendi alanımızdaki muhafazakâr politikaları yine özgürlükler üzerinden ilişkilendiren yaklaşımların bir dönem güçlendiğine tanık olduk. Haliyle çok ciddi bir liberal saldırı yaşandı. Bundan eğitim bilim emekçileri de sendikalar da siyasetler de ciddi bir şekilde etkilendiler. Örgütlenmeyi değil bireyciliği esas alan, gerçekten özgürlük, eşitlik, laiklik, barış, kardeşlik meselelerinin aşağıdan doğru örgütlenmesini değil varolan iktidar ve onun yanına yedeklenen liberallerin dili üzerinden şekillendiği bir dayatma hepimize ilişkin çok ciddi parçalanmaları doğurdu.

Çalışma Ortamı: Bunun ayak sesleri geliyordu Bunun tedbirlerinin alınması gerekmez miydi? Neler yapmamız gerekir konusunda çalışmalar yapılmadı mı?

Feray Aytekin Aydoğan: Bunun tartışmalarını çok yaptık. 2010 referandumunu liberaller ve AKP iktidarı “özgürlük süreci” olarak, 12 Eylül darbesi ile hesaplaşma süreci olarak sundu mesela. Sendikalar da dahil olmak üzere farklı kesimlerde aynı kafa karışıklığı yaşandı. Şu anki yeni rejim inşasının en temel dönemidir 12 Eylül 2010 referandumu. Var olan iktidarın, o dönemki ortaklarıyla birlikte bütün kurumları çok daha güçlü bir şekilde ele geçirdiğine tanık olduk. Referandumla net olarak hayır diyemeyen sendikalar oldu bu süreçte. Bütün alanlarda sadece kendi alanımızda değil, kadın mücadelesi alanında da bunun yaşandığını, işçi sendikaları düzleminde de kamu emekçileri düzleminde de toplamda tüm toplumsal muhalefet düzleminde de yaşandığını gördük. Biraz önce söylediğim gibi fiili meşru mücadele hattımızı ciddi anlamda sekteye uğratan, aşağıdan değil yukarıdan alınan kararların dayatıldığı, genel merkezlerin kendilerini söz ve karar süreçlerini gördüğü bir hat çıktı karşımıza. İkincisi de bu liberal saldırılardan etkilene süreci oldu. Sendikal kriz saatlerce tartışılabilir. Krize ilişkin bir çok neden sayılabilir. Ama bu iki temel başlığın, bu krize neden olduğunu düşünüyorum.

Çalışma Ortamı: Çok temel iki şey söylediniz. Biri işyerinden kopma diğeri liberalizmden etkilene. Sendikalar kendi kendilerini hançerlemişler. Sendikalar kendi kendilerini hançerlemişler. Peki işçi ve emekçilerin sendikalara güveni yeniden nasıl inşa edilebilir?

Feray Aytekin Aydoğan: Ben burada sadece bir karar verme ve irade gösterme sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu sorunu aşmanın, hiç de zor olmadığını düşünüyorum aslında. Biz bugün sendikalar özelinde tekrar en kitlesel mücadele hattını yaratacağsak bu işyerlerinden geçiyor. Biz dönemsel olarak en doğru

eylem kararlarını alalım, en doğru sözleri söyleyelim, o sözleri işyerlerinde konuşmadığımız, tartışmadığımız birlikte karar vermediğimiz sürece bir karşılığı yok.

Ayrıca bir gerçeği de görmemiz gerekiyor. AKP iktidarıyla birlikte ciddi bir politikleşme süreci de var. Sadece örgütlülük düzeyimiz yeterince güçlü değil ama toplumda çok ciddi bir politik itiraz var. Gezi'de de bunu gördük, 7 Haziran seçimleri sürecinde gördük. 16 Nisan referandumundan önce de çok ciddi bir umutsuzluk meselesi varken de 'hayır' örgütlenme meselesinde gördük bunu. Sendikalar da sokağa çıkmaktan vazgeçmeden tekrar güç biriktirmeli. Bunun için de örneğin Eğitim-Der sürecini hatırlamaya ihtiyacımız var. Tekrar TÖBDER sürecini hatırlamaya, hatırlatmaya ihtiyacımız var. Evet yeni döneme ilişkin yeni meseleler üzerinden tartışmalar yürütebiliriz ama daha güçlü bir örgütlülük için ne yapacağımızın cevabı aslında bizim geçmişimizde var. Geçmişteki faşizm koşullarından o dönemin sendikal yapılarının nasıl çıkış yolu bulduğunu

hatırlayarak başlamak gerekiyor. Haliyle şu an, bunu yapma noktasında bir iradeyi göstermeye ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Kamusal eğitim tamamen ortadan kalktı

Çalışma Ortamı: Gazetelerde eğitim sisteminin iflasına ilişkin çok sayıda haber görüyoruz. Eğitimde genel bir çöküş var diyebiliriz. Bu çöküşün temel sebepleri sizce neler?

Feray Aytekin Aydoğan: Şöyle söyleyeyim. Genel olarak tüm kamuya dair 70'li yıllardan itibaren başlayan, haliyle eğitimde de karşımıza çıkan liberalleşme ve muhafazakârlaşma arzusu hep karşımızda duruyordu. AKP 2002'de bunu "en iyi ben yaparım" diyerek geldi iktidara. Bu piyasalaşmayı da en iyi ben yaparım dedi sermayeye. Kendi sağcı, gerici niteliği gereği olarak bu muhafazakârlaşmayı da en iyi ben yaparım dedi. Bu muhafazakârlaşma tek başına sadece dinsel bir muhafazakârlaşma olarak da değil, cinsiyetçi bir dil de kuran, kimlikleri, inançları da gözetmeyen bir yerden,

faşizmin tüm unsurlarını içinde barındırdı. Örneğin, şimdiki Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un Talim Terbiye'de olduğu dönemde yapılandırmacılık üzerinden öğretim programları düzenlemişti ve bu programlar iki temel hattı da içinde barındırıyordu.

Haliyle liberal saldırılardan kaynaklı bir kamusal eğitim tamamen ortadan kalkmış durumda. AKP ilk iktidara geldiği zaman da tam bizim hayal ettiğimiz kamusal eğitim var mıydı? Hayır, o zaman da ciddi tahribata uğramıştı, yoktu. Ama şuan kamusal eğitime dair söyleyebileceğimiz hiçbir şey kalmamış durumda. Aynı şekilde bilimsel eğitime ilişkin de bir şey kalmamış durumda. Aladağ davası bu kamusal, bilimsel eğitimin çöküşünün çok net özeti aslında. Çöküşün fotoğrafı Aladağ davası. Son davada bir baba çıktı şunu söyledi. Bu köy okulları biliyorsunuz ciddi bir sayıda kapatıldı. En son sayı 17.000'di. Kamusal eğitimin en temel ilkelerinden biri erişilebilir ve ulaşılabilir olmasıdır. Köy okullarının kapatılmasından dolayı ilkokulda bile çocukların gidebileceği okul yok. Dolayısıyla o baba, ya çocuklarını okutmak için cemaat yurtlarına gönderecek ya da okutmayacak çocuklarını. Ama bir taraftan da çocuklarının geleceği olsun istiyor. Çünkü son derece yoksul köyler, Aladağ davasında çocuklarını kaybeden ailelerin olduğu köyler. İşte o köylerden birinde yaşayan o baba şu cümleyi kurdu: "Benim üç çocuğum daha var. Onları okutmayacağım. Cemaat yurduna teslim etmeyeceğim ama yaşayacaklar" dedi. Bu cümle kamusal, bilimsel eğitimin iflâsı dediğim noktanın en net fotoğrafı.

Örgün Eğitimden Uzaklaşanlar En Yoksulların Çocukları

Köy okulunu kapatmışsın, oradaki öğretmenleri oradan çekmişsin. Çocuğun en temel hakkı olan kamusal eğitim hakkını tamamen elinden almışsın. Köy okulunu kapattığın yerde varolan tüm kamu kaynaklarını da vakıf ya da dernekler adı altında protokollerle cemaatlere devretmişsin. Haliyle bilimsel eğitim hakkı da kamusal eğitim hakkı da tamamen elinden alınmış durumda.

Bizim krizimizin geldiği noktada burası. Bu protokolle şuan Türkiye'nin her yerinde okul öncesinden itibaren yetişkin eğitime kadar, üniversitelere kadar, eğitim hizmeti aslında cemaat yapılarına parsel parsel dağıtılmış durumda. Hem kamu kaynakları hem okullarda eğitim kurumlarında her türlü çalışmayı yapıyorlar şuanda. TÜRGEV'inden tutun İHH'sından ENSAR'ına kadar. Her yerde yapıyorlar. Evet eğitimin krizinin en derin meselesi bu iki hattın hayata geçirilmesidir. O çocuğun yaşaması ile okuması arasında bir tercih sunma meselesi ile karşı karşıyayız. Eğitim hattı mücadelesi artık yaşamsal bir mücadeledir. Aynı zamanda da sınıfsal bir mücadeledir. İlkokuldan itibaren çocukların örgün eğitimin uzaklaşmalarına baktığımızda bu çocukların en yoksulların çocukları olduğunu görüyoruz. Evet hep sınıfsal bir meseleydi eğitim meselesi. Ama şuan geldiği noktada çok daha derin bir sınıfsal mesele haline gelmiş durumda.

Çalışma Ortamı: Önümüzdeki yıl için, eğitim yılı da başladı, ne tür bir programınız var? Yani yaygınlaştıracığınız, toplantılarınızda söyleyebileceğiniz bir yol haritasınız var mı?

Feray Aytekin Aydoğan: Biz tüm programlarımızı şube başkanlarımızın da katıldığı, üç ayda bir gerçekleştirdiğimiz genel mecliste alırsınız. Bu toplantılar üzerinden, o arkadaşların kendi işyerlerinden temsilcilerle yaptıkları toplantılardan buraya getirdikleri meseleler üzerinden bir yol haritası oluştururuz. Yine en son yaptığımız genel meclis üzerinden bir yol haritamız var.

Birincisi biz tüm eğitim ve bilim emekçilerine seslenen, bu hukuksuz ihraçlarla başlayan mülakat, güvenlik soruşturmaları ile birlikte devam eden, performans taslak yönetmeliği gibi yönetmeliklerle oluşturulan tüm baskı aygıtlarına ilişkin mesleğime dokunma kampanyası yürüttük. 15 Temmuz'dan hemen 12 gün sonra fiilen ve hukuken iş güvencesi kaldırıldı. Buna ilişkin bir kampanya yürüttük. Bu kampanyada ne yaptık? İşyerlerinde imza kampanyaları yaptık. Okul önlerinde

il ilçe milli eğitim müdürlükleri önünde eylemler yaptık. Bu hatta 100 günlük faaliyet raporlarında da yer verdiler, devam ettireceklerini söylüyorlar. Önümüzdeki üç ayda yine bu baskı aygıtlarına ilişkin itirazın kampanyasını sürdürüyor olacağız. Örneğin pazartesi günü tüm işyerlerinde bütün eğitim ve bilim emekçilerine çağrı yapacağız. Kadrolu, sözleşmeli, ücretli hukuksuz ihraç edilen, ataması yapılmayan yani hepimiz, milyonlar, büyük bir gücüz ve birlikte başarabiliriz diyeceğiz. Okullara gidip işyerleri üzerinden mektup şeklinde bir çağrı yapacağız. Hepimiz aynı zamanda işyerlerine, illere dağılacakız. İşyerleri gezilerini oradaki arkadaşlarımızla birlikte yapacağız. Birlikte mücadele etme üzerine bir çağrı yapacağız. Önümüzdeki süreçte eğitim ve bilim emekçisi kimliğine dönük ciddi saldırılar olacak. Öğretmen strateji belgesi diye bir belge hayata geçirilecek ulusal kalkınma planı üzerinden. İktidarın eğitim ve bilim emekçisi olma dayatmasına karşı birlikte mücadele ettiğimiz bir hattı kuracağız.

İkincisi krizin eğitim alanına yansımalarına karşı sadece eğitim ve bilim emekçilerinin ekonomik talepleri ile sınırlı kalmayan, eğitim ve bilim emekçilerinin yanı sıra öğrencilerimizin taleplerini de içeren bir süreci öreceğiz. Özgürce eğitim yapma koşullarının ortadan kaldırılmasına koşullarda demokrasi mücadelesi ile de bu süreci öreceğiz. Ama en başta söylediğim gibi bunu yapabilmenin en temel noktasını zorlayarak yapacağız. Bulunduğumuz her yerde, tüm işyerlerine gidip tüm arkadaşlarımızla birlikte aynı zamanda bu süreci konuşarak tartışacak yürütmeye devam edeceğiz. Kesinlikle eğitim ve bilim emekçilerinin ekonomik talepleri ile sınırlı kalan bir süreç olmayacak.

Çalışma Ortamı: *OHAL'de bir çok çalışan işinden atıldı. Yüzbinlerce kişi bu süreçten mağdur oldu, yüz-bini aşkın kişi işinden atıldı. Ama sendikalar üyelerine sahip çıkmadılar. Hatta sendika genel merkezlerine bile giremedi işten atılan üyeler. Eğitim Sen ise başka bir yol izledi bu süreçte. Neler yaptı? OHAL süreci sendikayı fiilen nasıl etkiledi?*

Feray Aytekin Aydoğan: İhraç edilen, sürgün edilen üyelerimiz oldu. Her darbe döneminde olduğu gibi ülkenin emekten, demokrasiden, laiklikten, barıştan yana olan eğitim ve bilim emekçileri Eğitim Sen üyeleri hedef haline getirildi. Açığa alma dalgasını bir kenara bırakırsak aslında sayısal olarak bu darbeyi en az biçimde alan sendikayız. Ama gerek kimi basın yayın organlarından üyelerimiz ve sendikal faaliyetlerimize yapılan tehditler, gerekse üyelerimizin haklarını korumak için sadece bizim sesimizin çıkıyor oluşu bizim daha görünür olmamıza, sanki ihraç dalgasında sayısal olarak en ağır darbeyi alan sendikaymışız gibi bir algıya neden oldu. Halbuki eğitim alanındaki ihraçların yalnızca %3'ü sendikamız üyelerinden oluşuyor. Sözde sendikalar bu süreçte üç maymunu oynadı. Eğitim Sen olarak sendika olmanın gereğini yerine getirdik, arkadaşlarımıza sahip çıktık ve sahip çıkmaya devam edeceğiz.

Hukuksuz ihraçlar tüm kamu emekçilerine bir tehditti

Hukuksuzca ihraç edilen her arkadaşımız onurumuzdur. İlk günden itibaren bu hukuksuzluğa karşı çıkarken tüm kamu emekçileri için de hukuk, adalet talep etmeye devam ettik. Şunu çok net söyleyebilirim,

bu dönemde üyelerini maddi ve hukuki olarak asla yalnız bırakmayan bir sendikayız. Gerek Eğitim Sen, gerekse KESK tarihin bu zor döneminde, türlü tehditlere rağmen bunu açıkça başarabilmiş bir sendikal deneyim sundu. Her şubemiz ihraç edilen, sürgün edilen üyelerimizin etrafında kenetlendi. Bir taraftan sendikal faaliyetlerimizi, mücadelemizi sürdürmeye diğer taraftan da üyelerimizle el ele vermeye çalıştık. Onları sivil ölüme mahkum etmek isteyenlere karşı dayanışmamızla en güçlü cevabı verdik. Bu süreç sendikamızı kimi açılardan zorlasa da en önemli kazanımı sendikal mücadelenin ne olduğunu, sendikanın ne olduğunu yeniden herkese göstermesidir.

Ayrıca sokakları zorlayan da biz olduk ki ilk süreçlerde çok kitlesel eylemler de yaptık. Öğretmenlerle birlikte öğrencilerimizi de velilerimizi de katarak, örneğin okulların önünde kitap okuma eylemleri yaptık, hep birlikte sokakta itirazı örgütledik, bunun hukuksuz bir süreç olduğunu ifade eden çok çok kitlesel eylem ve etkinliklerle de sokakta yer aldık. Bu süreci de devam etmeye sürdürmeye çalışıyoruz. Şu an İstanbul'da, İzmir'de devam ediyoruz. 84 haftadır arkadaşlarımız sokaklarda.. Yine bu eylemlerimizde, zaman zaman saldırılar, gözaltılar oluyor. Ama buna rağmen ısrarla devam ettiriyoruz. Bu eylemlerimiz yaygınlaştırmak, büyütme ısrarından vazgeçmeyeceğiz.

Hukuksuz ihraçlar süreci aslında tüm eğitim ve bilim emekçilerine ve kamu emekçilerine ilişkin iktidarın tehdidiydi. Tüm kamu emekçilerine hukuksuz ihraçlarla şunu deklare etti. Sizin işiniz, ekmeğiniz, geleceğiniz benim elimde. Hiçbir hukuksal süreç işletmeden, hiçbir soruşturma süreci olmadan, bana biat etmediğiniz sürece her an işinizden, ekmeğinizden, mesleğinizden olabilirsiniz. Dolayısıyla, kesinlikle ve kesinlikle ihraç süreci sadece ihraç edilen arkadaşlarımıza dair bir mesele değil aslında hepimize dair bir saldırı meselesidir. Bunu anlatmaya ve örgütlemeye ihtiyacımız var.

OHAL koşullarında geçen yıl 1702 yeni üye kazandık

Çalışma Ortamı: *Sendikalarda, sadece sizde değil, bütün sendikalarda bir kan kaybı var. Bunu toparlamanın yolu ne olacak?*

Feray Aytekin Aydoğan: Eğitim Sen'e geçtiğimiz yıl içerisinde 1702 üye yaptık biz, baskılar, sürgünler, ihraçlar ve OHAL koşullarında. Normal şartlarda bu çok büyük bir sayı mı? Hayır değil ama OHAL'in olduğu, hukuksuz ihraç süreçlerinin devam ettiği, her türlü baskının daha da derinleştiği bu dönemde, faşizm koşullarında üye yapılabileceğinin göstergesi anlamında çok değerli. İşyerlerine gittiğimizde, eğitim ve bilim emekçilerinin hayatlarına dokunduğumuzda bu kan kaybının etkileri azaltılabilir. Zaten şuan en önemli sorun, kırmamız gereken duygu hali, insanların en çok ihtiyacı olan, emekçilerin en çok ihtiyacı olan yalnız olmadığını hissetme meselesi. Bu koşullarda bile 1702 üye yapabiliyorsak biz, tüm bu kayıplara, saldırılara rağmen hala başarabilmenin, toparlanabilmenin koşulu var demektir. O da dediğim gibi işyerlerine gidip arkadaşlarımızın, meslektaşlarımızın gündelik hayatlarına dokunmaktan geçiyor. Buradayız, yanınızdayız ve birlikteyiz diyebilmekten, bu süreci örgütleyerek aşacağız duygusunu hissettirebilmekten geçiyor.

Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Çalışma Hakkı Kadınlar Nasıl ve Hangi Koşullarda Yararlanıyor? (*)

Gülay TOKSÖZ (**)

İnsanlar en eski çağlardan bu yana yaşamlarını sürdürmek, beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmış, tarımla ve hayvancılıkla uğraşmış, yanı sıra ticaret yapmıştır. Kadınlar günlük yaşam için çalışmanın yanı sıra çocuk doğurmuş, bakmış, büyüttmüş, hastaların ve yaşlıların bakımını üstlenmiştir. Sanayileşme öncesindeki dönemde ekonomik faaliyetler esas olarak tarımsal üretime dayanmakta, köylüler toprak sahiplerinin tarlalarında onlar için çalışmaktadırlar. Ev veya aile içinde kadın ve erkek birlikte yapılan üretim satış için değil, kendi ihtiyaçlarını karşılamak içindir. Çiftçi ailesinde karı koca arasındaki işbölümüne göre kadınlar, ev hayvanlarının bakımıyla birlikte ev ve bahçeden sorumludur. Çocuklara ve hastalara bakmanın yanı sıra dikiş dikmiş, yün eğirmiş, ekmek pişirmiş, diğer gıdaları hazırlamışlardır.

Buhar makinesinin icadı ve üretimde kullanılmaya başlamasıyla 18. Yüzyıl sonlarından itibaren fabrika sistemi kurulmuştur. Tarlalardan kovulan ve kentlere gelen köylüler fabrikaların işgücü kaynağı olmuştur. Kadın ve erkek günde 14-16 saate varan çalışma süreleriyle, çok düşük ücretlerle çalıştırılmış, anneye babanın kazancı aileyi geçindirmeye yetmediği için çocuklar da fabrikalara, madenlere girmişlerdir. Fabrikalarda uzun saatler çalışmanın kadın sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, sakat ve ölü doğumların artması, kadınların çalışmasına karşı tepkilere yol açmıştır. Kadının ücretli çalışmasının onun annelik ve ev kadınlığı görevlerini yerine getirmekten alıkoyacağı düşünülmüştür. Karşı çıkış kadınların çalışma koşullarını iyileştirmek yerine tüm toplumsal sınıflardan erkeklerin kadınların çalışmasına itiraz etmesi, erkeklerin örgütlü olduğu sendikaların ve meslek birliklerinin bunu desteklemesi ve devletin kadınların çalışmalarını kısıtlayıcı düzenlemeler yapması ile sonuçlanmıştır. Kadınların esas olarak ev içindeki günlük ev ve bakım işlerinden sorumlu tutulması, gelir getirici çalışmaya katılmaktan alıkonması, kısaca kadının emeği üzerindeki denetim, kadınlar üzerindeki erkek egemenliğinin (patriarkanın) maddi temelini oluşturmuştur (Hartmann, 1992, s.142). Erkeklerin gelir getirici

faaliyetlerde bulunmak üzere iş dünyasında yer alması, kadınların ise evde kalarak aile için yaşaması "doğal" bir işbölümü olarak sunulmuştur. Bu işbölümü evde kalan kadınları erkeklere ekonomik açıdan bağımlı kılarken, çalışma yaşamına girebilen kadınların sadece belli tür işlere uygun ve ucuz bir emek kaynağı olarak görülmesine imkan tanımıştır. Kadınlar 18.yüzyıldan başlayarak erkeklerle eşit haklara sahip olmak için mücadele etmiş-

<https://www.dunya.com/ekonomi/kadin-istihdami-artiyor-haberi-264278>

lerdir. Çünkü piyasa ekonomisinde çalışma hakkından yoksun kalmak, çalışmayla bağlantılı tüm ekonomik ve sosyal haklardan da yoksun kalmak anlamına gelmektedir.

Ayrımcılığa Karşı Mücadele

Cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı açıkça tavır alınması 20. yüzyıldadır. Bu yüzyılda peş peşe yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları yeryüzündeki insanlar büyük felaketler getirmiş ve savaşların ertesinde ülkeler arasında ve toplumların kendi içinde barışı tesis etmek için işbirliklerini artırmak üzere uluslararası örgütlenmeler önem kazanmıştır. 1946'da Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Anayasasına eklenen Filadelfiya Beyannamesinin ilk maddesinde, emeğin bir meta olmadığı, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün sürekli ilerlemenin temeli olduğu, yoksulluğun her yerde refaha tehlike oluşturduğu, her ülkede işçi ve işveren örgütlerinin hükümetlerle eşit statüde özgür tartışma ve demokratik kararlara katılması ilkelerine yer verilmiştir. Beyannamenin ikinci maddesinde barışın ancak sosyal adalete dayanarak sağlanabileceği, bunun için ırk, inanç ve cinsiyetleri ne olursa olsun, bütün insanların, özgürlük, onur, ekonomik güvenlik ve eşit fırsatlar içinde kendi maddi refah ve manevi gelişmelerini gözetme haklarının olduğu teyit edilmekte ve bunun ulusal ve uluslararası politikaların temel amacı olması gerektiği belirtilmektedir. Bu beyan-

(*) Bu metin Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği tarafından yürütülen Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi kapsamında Gülay Toksöz ve Emel Memiş tarafından yazılan İstihdam Raporundan yararlanarak hazırlanmıştır.

(**) Prof. Dr., A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ÇEEİ Bölümü Emekli Öğretim Üyesi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği Yönetim Kurulu Üyesi.

namedeki ilkeler daha sonraki beyanname ve sözleşmelerin temelini oluşturmuştur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Bildirgesi)

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın büyük yıkımından sonra daha yaşanabilir bir dünya yaratmak için 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi BM Genel Kurulunda kabul edilerek, haklar kurumsal ve küresel düzeyde tanınmıştır. Beyanname Türkiye'de TBMM tarafından 6 Nisan 1949'da kabul edilmiştir. Beyanname insan haklarına kapsayıcı bir bakış getirmekle birlikte bağlayıcı nitelikte değildir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin temel normları eşitlik, dayanışma ve ayrımcılık yasağıdır. 2. Maddesine göre "Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir." Söz konusu normlar çalışma hakkıyla ilgili maddelerde de herkes açısından geçerli olarak tanımlanmış ve adaletli ve insan onuruna yakışır bir yaşam için eşitliğin, elverişli koşullarda çalışmanın ve işsizlikten korunmanın öneminin altı çizilmiştir.

Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (Tasfiye Edilmesi) Sözleşmesi (CEDAW)

BM bünyesindeki Kadının Statüsü Komisyonu genel insan hakları çerçevesinin (İnsan Hakları Beyannamesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi) kadınların insan haklarını korumada yeterli olmadığı saptamasından hareketle bütünlüklü tek bir Sözleşmenin hazırlanması çalışmasına 1960'ların ortasında başlamıştır. 1967'de Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesi Beyannamesi kabul edilmiştir. 1970'li yıllarda dünya çapında güç kazanan kadın hareketlerinin de talepleriyle tavsiye niteliğinde olan Beyannameden bağlayıcı olan bir Sözleşmeye geçiş için çalışmalar sürdürülmüştür. 1975 yılında ilk kez toplanan Uluslararası Kadın Yılı Dünya Konferansında böyle bir Sözleşme talep edilmiştir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 1979 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş, Türkiye 11.6.1985 tarih ve 3232 sayılı Kanunla Sözleşmeyi kabul etmiştir.

Sözleşmenin amacı cinsiyet temelinde kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın tasfiyesi ve önlenmesidir. Kadınlara politik, ekonomik, sosyal, kültürel, sivil veya ev içi alanlarda veya diğer alanlarda medeni durumlarından bağımsız olarak erkeklerle eşitlik temelinde tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kadınların bunlardan yararlanmasını ve uygulanmasını garanti etmektedir. Bu Sözleşme kadınların insan hakları mücadelesinde çok önemli bir kazanımdır. Sözleşmenin 11. Maddesi "Çalışma hakkı"na ilişkin olup burada eşit muamele temelinde çalışmaya ilişkin haklar çok kapsamlı biçimde tanımlanmıştır. Kadınların hamilelik veya annelik nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmasını önlemek için devletler önlem almak ve yaptırım uygulamakla yükümlü kılınmıştır.

<https://www.emlaksayfasi.com.tr/guncel/3-havalimani-nda-162-kadin>

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

Eylül 1995'de Pekin'de toplanan BM'nin 4. Dünya Kadın Konferansında toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde en kapsamlı belge olarak kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu 189 ülke tarafından kabul edilmiştir. TBMM söz konusu belgeyi 15 Eylül 1995 tarihinde kabul etmiştir.

Deklarasyonda hükümetler cinsiyete dayalı bir bakış açısının bütün politika ve programlara yansıtılacağını garanti ederek Eylem Platformunu uygulamayı kabul ve taahhüt etmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı politika ve programların oluşumu, uygulanması ve izlenmesinde kadınların ve örgütlerinin katılımına önem verilmiştir. Eşit haklar, fırsatlar ve kaynaklara eşit ulaşım, aile sorumluluklarının kadın ve erkek tarafından eşit paylaşılması ve aralarında uyumlu bir ortaklık bulunması, esastır denilerek kadının hane içi görünmeyen emeğinin görünür hale gelmesi için önlemler alınacağı belirtilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağı

CEDAW'dan başlayarak uluslararası sözleşmeler ve diğer metinlerde eşitlik normu toplumsal cinsiyet eşitliği olarak geliştirilmiştir. CEDAW'ın 1999 tarihli ve 25 sayılı Tavsiye kararına göre toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında taraf devletlerin birinci yükümlülüğü her türlü yasal düzenlemede kadınlara karşı doğrudan veya dolaylı ayrımcılık içeren hiçbir hüküm bulunmamasını sağlamaktır, yani kadın ve erkek arasında **hukuki eşitliğin** sağlanmasıdır. İkinci yükümlülüğü, somut ve etkili politikalar ve programlar uygulayarak kadınların durumlarını bilfiil iyileştirmektir, yani **fiili eşitliğin** sağlanmasıdır. Üçüncü yükümlülükleri ise, yaygın toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve kadınları yalnızca kişilerin bireysel eylemleriyle değil aynı zamanda yasal, hukuki ve toplumsal yapılarda ve kurumlarda kemikleşerek etkileyen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sorun olarak ele alınmasıdır, yani **dönüştürücü eşitliğin** sağlanmasıdır.⁽¹⁾ Cinsiyet temelli iş bölümü ve kadın emeği üzerindeki erkek denetimi, hane içindeki güç

⁽¹⁾ [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf)

ilişkilerinin kaynağında yer alır. Kadınları gelir getirici çalışma biçimlerine katılmaktan alıkoymakta, karşılığı ödenmeyen çalışmaya mahkum etmekte ve erkeklere bağımlı kılmaktadır. Bu nedenle dönüştürücü eşitlik, aile sorumluluklarının, karşılığı ödenen ve ödenmeyen çalışma biçimlerinin kadın ve erkek arasında adil paylaşımını öngörmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tamamlayıcı normu ayrımcılık yasağıdır. Kişilere eşit davranılmaması ayırım-

<https://www.agridahaber.com/hakkari-haber/uc-kadin-ogretmen-yuksekovali-cocuklarin-umudu-oldu-h43760.html>

cılıktır ancak eşit durumda olmadığı düşünülen kişilere eşit davranılması hali de ayrımcılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla eşit durumda olanlara eşit davranmamak veya farklı durumda olanlara eşit davranmak ayrımcılık yasağının ihlali anlamına gelebilir. Bundan ötürü fiili eşitsizliklerin üstesinden gelmek üzere doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yasağı ile geçici özel önlem alınması normları geliştirilmiştir. CEDAW Komitesinin 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararına göre "Kadınlara yönelik **doğrudan ayrımcılık** açıkça cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıklarını temel alan farklı muameleleri içerir. Kadınlara yönelik **dolaylı ayrımcılık** ise hukuk, politika, program ya da uygulamaların teoride kadın ve erkekler arasında herhangi bir ayırım gütmemesi ancak görünüşte nötr olan bu düzenlemelerin mevcut eşitsizlikleri değerlendirmeye alması yüzünden fiili olarak kadınların aleyhine ayrımcı bir etkisi olmasıyla sonuçlanan ayrımcılıktır."⁽²⁾ CEDAW Komitesi 25 sayılı Genel Tavsiye kararına göre devletler yasalarda kadınlara yönelik dolaylı veya dolaysız ayrımcılığın olmamasını sağlamanın yanı sıra ayrımcılığa karşı yaptırımlar düzenlemeli ve fiili eşitliği sağlamak için somut ve etkin politika ve programlar uygulamalıdır. CEDAW Komitesi ayrıca taraf devletlerin çoklu ayrımcılıklarla mücadele etmek için özel geçici tedbirler almasına ihtiyaç olabileceğini belirtmiştir.

İş ve aile yaşamı dengesi toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önem taşıyan bir diğer normdur. Pekin Deklarasyonu eşit haklar ile fırsatlara ve kaynaklara eşit ulaşımın temelinde aile sorumluluklarının kadın ve erkek

tarafından eşit paylaşılması ve aralarında uyumlu bir ortaklık bulunması gereğine dikkat çekmiştir.

Dönüştürücü eşitlik normuna ve iş aile yaşamı dengesi normuna uyumlu önlemlere Avrupa Sosyal Şartından örnekler verilebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde eksik kalan ekonomik ve sosyal hakları düzenlemek için 1961'de kabul edilen ve 1996'da gözden geçirilen Şartı Türkiye 2007'de onaylamıştır. Sözleşme, çalışma hakkı, adil çalışma, adil ücret, örgüt-

lenme, toplu pazarlık hakkı yanı sıra, sağlık, sosyal güvenlik, ekonomik korunma hakkı, çocukların ve gençlerin korunma hakkı, göçmenlerin korunma hakkı gibi çalışma yaşamına ve koşullarına ilişkin temel haklara yer vermektedir. Şartı imzalayan ülkeler 27. maddede ailevi sorumlulukları olan kadın ve erkek çalışanlar ve bunlarla diğer çalışanlar arasında fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamak amacıyla, başta kreş hizmetleri ve ebeveyn izinleri olmak üzere uygun önlemleri almayı taahhüt ettiklerini belirtmişlerdir.

Uluslararası sözleşmeler ve diğer belgelerdeki temel normlar çerçevesinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa

Konseysi gibi uluslararası kuruluşlar stratejik hedefler belirlemektedir. Bu hedefler çerçevesinde zamana bağlı somut eylemler tanımlanmakta ve eylemlerin ne ölçüde gerçekleştirildiği göstergeler aracılığıyla izlenmektedir. Göstergeler, üye ülkelerin bu hedeflere ne kadar uygun tedbir aldığını ve ne tür sonuçlar elde ettiğini izlemek bakımından önemlidir.

Türkiye'de yasal düzenlemeler

Türkiye şimdiye kadar sayılan tüm uluslararası sözleşmeleri imzalayarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması taahhüdünde bulunmuştur. Başta Anayasa olmak üzere çalışma yaşamını düzenleyen yasalar temel insan haklarına ve eşitlik ilkesine göre oluşturulmuştur. Anayasanın 10. maddesi "Kanun önünde eşitlik" konusuna ilişkindir. Madde 10: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." demektedir. "Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." cümlesi ile kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın önü açılmıştır. Anayasanın 10. Maddesi hem hukuki eşitlik hem fiili eşitlik normlarını esas almaktadır.

İş Kanunu (2003) 5. Maddesi "İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz." demektedir. Aynı şekilde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanunu (2016) 3. Maddesi "Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi

⁽²⁾ Agy, s.94

<https://www.agridahaber.com/hakkari-haber/uc-kadin-ogretmen-yuksekovali-cocuklarin-umudu-oldu-h43760.html>

ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.

Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, konuya ilişkin görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ihlalin sona erdirilmesi, sonuçlarının giderilmesi, tekrarlanmasının önlenmesi, adli ve idari yoldan takibinin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.” demektedir.

Türkiye’deki yasal düzenlemelerin esas olarak hukuki eşitliği öngörmekle birlikte fiili eşitliğin sağlanmasına yönelik özel önlemlerin alınabilmesine imkan tanıdığını belirtmek gerekir. Ancak Anayasada, İş Kanununda ve TİHEK Kanununda ayrımcılık yasağının kapsamı dar tutulmuş ve temel insan hakları belgelerinde yer alan cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nedeniyle maruz kalılabilecek ayrımcılık biçimlerine karşı mücadele dahil edilmemiştir. Kadınların işgücü piyasasındaki fiili durumu ise hedeflenen eşitliğin çok uzağındadır. Bunu gösterenler aracılığıyla izlemek mümkündür.

Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasındaki Durumuna Dair Temel Göstergeler

İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemek açısından ilk sayılabilecek göstergeler işgücüne katılım oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranıdır. Türkiye işgücü piyasasının temel özelliklerine bakıldığında, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yoğun gözlemlendiği bir alan olarak kadınların işgücüne ve istihdama katılım düzeylerinin düşüklüğü hemen göze çarpmaktadır. Aynı şekilde dikkat çekici olan, kadınların işsizlik oranlarının, özellikle tarım dışı işsizlik oranlarının erkeklerinkinden çok daha yüksek olmasıdır. 2017 yılında her üç kadından sadece biri işgücündedir. Erkeklerin istihdam oranı %66 ve kadınların istihdam oranı %29’dur. 2017’de işgücü dışında kalan yaklaşık 20 milyon kadının %55’i yani 11 milyon kadın ev işleri ile meşgul olduğu için işgücünün dışın-

dadır.⁽³⁾ Yapılan çalışmalar kadınlar tarafından yerine getirilen hane halkı ve ev bakım faaliyetlerinin bir yandan kadınların işgücü piyasasına düşük düzeyde katılımına neden olduğunu, diğer yandan da işgücü piyasasında daha yüksek oranda geçici, enformel/kayıtdışı işlerde çalışmak durumunda kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Kadınların işgücüne katılım oranı 2005’den sonra hafif bir artış eğilimi göstermektedir. Bu durum erkeklerin daha fazla hane içi sorumluluk yüklenmesi değil, aksine kadınlardan beklentilerin arttığı, kadınların çok daha fazla sorumluluk üstlenip yerine getirdikleri anlamına gelmektedir. Türkiye’de TÜİK tarafından 2014-15 yılında derlenen Zaman Kullanım Anketi verilerinden oluşturulan istatistikler, Türkiye’de hane içi emeğin orantısız biçimde kadınlar tarafından üstlenildiğini göstermektedir. On yaş ve üstü fertlerin günlük faaliyetleri incelendiğinde, kadınlar bir günde ortalama 4 saat 35 dakikayı hane-halkı ve ev bakımına harcarken, erkekler yalnızca 53 dakika harcamaktadır. Kadınlar işgücü piyasasında çalışıyor olsa dahi hanehalkı ve ev bakımına günde 3 saat 31 dakika zaman ayırırken, erkek çalışanlar yalnızca 46 dakika ayırmaktadır. Hane içindeki eşitsizlik işgücü piyasasındaki eşitsizleri derinleştirebildiği gibi, kadınların ev ve bakım iş yükü nedeniyle iş hayatında karşılaştıkları dezavantajları artırarak hane içindeki eşitsizlikleri besleyebilmektedir.

Bakım hizmetlerine yönelik kurumların yetersizliği, kadınların istihdama katılımı önündeki en temel engellerdendir. Bu kurumların sayısı ve okullaşma oranı yıllar itibarıyla gelişmeyi izlemek bakımından önemli göstergelerdir. MEB istatistiklerine göre 2016-17 öğretim yılında okullaşma oranı üç yaş grubunda %13, dört yaş grubunda %36, beş yaş grubunda %70’dir. Üç yaş öncesi bakım neredeyse yok denecek kadar azdır.

⁽³⁾ Bu ve izleyen istatistikler için bkz. TÜİK İşgücü İstatistikleri, www.tuik.gov.tr

Okul öncesi bakım ve eğitim kurumlarının yetersizliği ve okulların tam gün olmaması, kadınların çalışma yaşamına ya hiç katılamamasına ya da işten ayrılmasına yol açmaktadır. Aynı şekilde yaşlı ve engelli hizmetlerinde kamusal veya özel hizmet sunan kurum sayısı son derece yetersizdir.

Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışmayı ifade eden kayıtdışılık, istihdam açısından en önemli sorunlardan birini gösteren önemli bir göstergedir. Kadınların kayıtdışı çalışma oranları, erkeklerinkinden çok daha yüksektir. 2017'de kadınların %45'i, erkeklerin %29'u kayıtdışı çalışmaktadır. Kayıtdışılık esas olarak tarımda çok yaygındır. Tarım dışında daha düşük olmakla birlikte her dört kadından ve her beş erkekten biri kayıtdışı çalışmaktadır. İşgücü piyasalarının esnekleşmesi ile ortaya çıkan yarı-zamanlı, geçici ve güvencesiz genel anlamda a-tipik işlerde çalışanlar çoğunlukla kadınlardır. Kadınlar evdeki bakım yükleri nedeniyle daha kısa süreli çalışmayı ve işgücü piyasasında daha düşük niteliklere sahip olduklarında esnek ve kayıtdışı çalışma koşullarını daha fazla kabul ederler. Yarı-zamanlı işlerin, ev-eksenli işlerin, ev hizmetleri ve çocuk bakım hizmetleri gibi işlerin büyük bir kısmı kadınlar tarafından yapılmaktadır.

İşsizlik göstergesine bakıldığında, 2017'de kadınların işsizlik oranı %14 ile erkeklerin %9 olan işsizlik oranından oldukça yüksektir. Özellikle tarım dışı işsizlik oranı kadınlarda %19'a çıkmakta ve erkeklerin %11 olan işsizlik oranıyla arasındaki makas iyice açılmaktadır. Eğitim düzeyine göre işsizlik oranlarına bakıldığında lise ve mesleki-teknik lise mezunları ile yükseköğretim

mezunu olan kadınların işsizlik oranlarının en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Kadınlar eğitim düzeyleri yükseldikçe işgücü piyasasına daha fazla katılmakta, ancak işgücü piyasalarının cinsiyetçi yapısına bağlı olarak çalışabilecekleri sektörler ve meslekler sınırlı olduğundan, işsizlikle karşılaşma ihtimalleri erkeklerle kıyasla çok daha yüksek olmaktadır.

Bütün bu göstergelerin ortaya koyduğu veriler, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet açısından fiili eşitlikten ne kadar uzak olduğunu ve kadınlara özel destekleyici önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Gelecekte cinsiyet temelli işbölümünü muhafaza etmeye yönelik her türlü politika eşitsizliklerin devamı ve pekiştirilmesi anlamına gelmektedir. Ancak yapılması gereken, fiili eşitliği gerçekleştirmek için özel önlemlerin ötesine geçilmesi ve dönüştürücü eşitliğin sağlanması için çaba gösterilmesidir.

Bunun anlamı kadınların işgücü piyasasına erkeklerle eşit haklara sahip olarak, insana yaraşır işler üzerinden katılımı için istihdam yaratan büyüme politikalarının uygulanması ve bakım işlerinin adil paylaşımıdır. Bakımın aile ve toplum arasında adil paylaşımı için öncelikle çocuk sahibi ailelerde ebeveyn izinlerinin babalar tarafından kullanılmasının teşvik edilmesi, izin vb. düzenlemelerin kadınların işe alınmasını olumsuz etkilemesinin önüne geçilmesi gerekir. Çocuklar ve yaşlılar için bakım hizmetlerinin kamu eliyle sunulması veya özel sektör tarafından sunulan hizmetlerin kaliteli ve erişilebilir olması için sübvansede edilmesi gerekir. Bakım ve ev işlerinde çalışan işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmek üzere yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

<http://sendika62.org/2018/05/flormar-iscileri-direnisine-14-gununde-devam-ediyor-alkisla-destek-veren-iki-isciye-zorunlu-izin-494629/>

13. Karaburun Bilim Kongresi

Murad KARABULUT (*)

“Bilim itaatsiz olana ihtiyaç duyar” sloganı ile yola çıkan Karaburun Bilim Kongresi 5-9 Eylül tarihleri arasında İzmir Karaburun’da gerçekleştirildi. Karaburun Gündelik Yaşam Bilim ve Kültür Derneği tarafından düzenlenen kongre ilk buluşmasını 2006 yılında **“Bilim ve İktidar”** başlığıyla gerçekleştirmişti. Bu yıl on üçüncü kez toplanan kongrenin ana başlığı ise **“Ne Yapmalı?”** sorusuydu.

Farklı üniversitelerden birçok akademisyenin katkısı ile oluşturulan düzenleme ve bilim kurulları, kongrenin planlanmasında önemli bir yere sahip. Yıllardır kongreyi gönüllülük esasına dayalı olarak örgütleyen ve herhangi bir ücret almayan akademisyenlerin emeği, inşasında en büyük yapı taşıdır. Ayrıca kongreye destek veren sivil toplum kuruluşları: sendikalar, meslek odaları, dernekler de kongrenin gerçek kılınmasında etkili olmaktadır.

“Ne Yapmalı” üst başlığı ile çağrı yapan 13. Karaburun Bilim Kongresi **“117 yıl önce Lenin’in tarihi metninin başlığındaki “Ne Yapmalı?” sorusuna bugünden baka-**

rak beraber düşünmeyi, yanıt aramayı” arzulayan bir kongre programı, çalışma grupları ve ekonomi politik okulu ile zengin bir içerikle gerçekleşti. Karaburun Ekonomi Politik Okulu, bilim kongresinden önce 1-4 Eylül tarihleri arasında düzenlendi. Karaburun Ekonomi Politik Okulu’nun ilki 2011 yılında Karaburun Ekonomi Politik Atölyesi olarak, ikincisi 2013 yılında Karaburun Ekonomi Politik Okulu ismiyle gerçekleştirilmişti. Bu yıl üçüncüsü gerçekleştirilen Karaburun Ekonomi Politik Okulu ise konu başlıkları, katılımcılar ve tartışmaların niteliği açısından oldukça verimli oldu. Akademikinin içinin KHK’lar ile büyük ölçüde boşaltıldığı, akademinin dışında ise eleştirel bir bakış açısı ile

tartışmanın neredeyse yasaklanmaya çalışıldığı bir dönemde Karaburun Ekonomi Politik Okulu anlatıcıya ve dinleyicilere özgür bir tartışma ortamı sundu. Bir ders sürekliliği sağlayarak akademinin sınırlarını genişletti. Akademinin sınırlarını sadece özgür bir tartışma ortamı yaratması ile değil, bilim insanlarına, işçilere, öğrencilere söz hakkı vererek de genişletti. Bu yıl düzenlenen kongrede Soma’daki işçiler ve avukatları, üniversiteden atılan KHK’lı akademisyenlerin sunumları, mültecilerin Türkiye’deki yaşam deneyimlerini kendi ağzından aktarması, öğrencilerin üniversiteye dair konuşmaları ilgi çekici başlıklar arasındaydı.

Toplamda 150 katılımcı ile birlikte 27 oturum şeklinde düzenlenen 13. Karaburun Bilim Kongresi Türkiye’deki tartışma kültürünü ayakta tutan, tartışılan konularda müdahale etmeye çağıran ve bu çağrısının samimiyetini de her yıl kongreyi öz kaynakları ile toparlayan bir gönüllü toplamın eseri olarak bilimin bu topraklarda yeşermesi için zamana bırakıldı. Bize düşen ise zamanı iyi kullanıp kongrenin köklerini bu topraklarda her yere uzatmaya çalışmaktır.

www.evrensel.net/haber/331462/karaburun-bilim-kongresi

www.diken.com.tr/bilimin-itaatsizleri-bulustu-13uncu-karaburun-bilim-kongresi-basladi

(*) Ankara Üniversitesi SBF ÇEEİ Bölümü Öğrencisi

Sokağın Sesi

Oya FİŞEK (*)

Yurdum insanı bu yıl Cumhuriyet tarihinin en uzun, en çılgın yazını yaşadı. Seçim sonrası kentler boşaldı. Türkiye tek adam rejimine geçti. Bu rejim değişikliğinin ne demek olduğunu, Türkiye'yi nelerin beklediğini düşünmeden 30 milyon insan uçakla, otobüsle, kendi arabasıyla yollara düştü. Bunca yıldır ilk kez turizmciler uyarı üstüne uyarı yaptı: "Rezervasyonunuz yoksa sakın gelmeyin." Geçen yıllar 60-100 TL arasındaki konaklama yerlerinde fiyatlar 5-6 katına çıktı. Vız geldi tatilcilere. Vatandaş yollara döküldü otoyollarda uzun kuyruklar oluştu. Sıcak bir yandan, denize ulaşma telaşı bir yandan kaza üstüne kazalar oldu. 137 kişi bu kazalarda öldü, 619 kişi yaralandı. Gazetelerin birinci sayfaları, televizyonlar günlerce çılgınca eğlenen, kumlarda sere serpe yatıp güneşlenen 30 milyon tatilcilere ayrıldı. Haksızlık etmemek gerek, sosyal medyada çok önemli bir sorun yapılan anketle çözüldü. 24 saatte 757 bin kişinin katıldığı anket en çok kişinin katıldığı "sanal anket" olarak tarihe geçti. Sosyal medyada hala tartışması süren bu anketin sorusu şuydu: "Menemen soğanlı mı yapılır, soğansız mı?" Sonuç mu? Türkiye ikiye bölündü, kazanan %51 ile soğanlı menemen oldu.

Gelelim gazetelerin arka sayfalarını dolduran yurdum insanlarına. Artık bu sayfalarda masal dünyası alacakaranlık kuşağına dönüşüyor. Haber bombardımanı sağlıklı düşünmeyi bırakın nefes almanıza bile izin vermiyor.

- Doların yükselişi durdurulamıyor.

- İğneden ipliğe zam üstüne zam.
- İşten çıkarılan işçi sayısı binleri aştı.
- Siyasi ve ekonomik kriz büyüyor.
- Savaş kapıya dayandı.
- 24 yaşındaki A.D. babasını döve döve öldürdü.
- Arkadaşını 56 yerinden bıçaklayıp kafasını kesti.
- Acil serviste doktoru dövdüler.
- 16 yaşındaki iki liseli okulu basıp müdürü tüfekte öldürdü.
- Arkadaşlarının şiddet uyguladığı 14 yaşındaki Y.B. intihar etti.
- Müvekkilinin davasına girmek isteyen avukatı komiser dövüp, silah çekti.
- İlk yedi ayda 243 kadın öldürüldü.
- Çocuklara cinsel tacizler gün geçtikçe artıyor.

* Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Başkanı

- 15 yaşındaki D.K.'yı taciz eden adamı linç etmek isteyen halkın elinden polis kurtardı.
- Maganda kurşununa en fazla kurban veren ülkeler arasında 300 kişiyle Türkiye birinci oldu.
- İş kazaları (iş cinayetleri) binleri aştı.

Bu haberlerin ardı arkası kesilmiyor. Peki, sokaktaki insan ne düşünüyor? Ne kadar farkında bu konuları? “Sosyal ilişkilerimizde neden bu kadar şiddet var?” sorusunu sokağın sesi olan yurttaşlara soralım dedik. Sorumuza 167 kişi cevap verdi. 167 kişinin 38’i konuyla ilgili fikri olmadığını ya da ilgilenmediğini söyledi:

“Bu soruyu sorduğunuza göre bu arada önemli bir şeyler olmuş. Hayret, sosyal medyaya da düşmedi. Cevap veremeyeceğim.”

Anketimize katılan, konuya duyarlı 129 kişinin cevaplarını keşke tek tek sizinle paylaşabilseydik. Ancak on tanesini sizinle paylaşabiliyoruz.

Örnek: 1

Cinsiyet: Erkek	Yaş: 57	Mesleği: Emekli
------------------------	----------------	------------------------

İşsizlik, çaresizlik, umutsuzluk, duyarsızlık. Hepimiz

çok öfkeliyiz. Çünkü işin içinden çıkamıyoruz. Suçlulara “dur” demek yerine birbirimize saldırıyoruz. Beni en çok öfkeliyendiren nedenlerden biri kemer sıkma uyarısı. Kime bu uyarı anlamıyorum. Bizlere söylüyorlarsa, ekonominin düze çıkması için bize bel bağlıyorlarsa yandık demektir. Orhan Veli’nin bir şiiri vardır. “Cep delik, cepken delik, kevgir misin be kardeşlik?” Ne kemer sıkması gel de öfkelenme. O öfkeyle hincını çevreden çıkartma.

Örnek: 2

Cinsiyet: Erkek	Yaş: 23	Mesleği: Çalışmıyor
------------------------	----------------	----------------------------

Toplumda çok ciddi bir kutuplaşma var. Bu kutupların parçaları birbirini dinlemeyi ve anlamayı reddediyor. Ayrıca bununla birlikte gelen önyargı, sistematik baskı, hoşgörüsüzlük şiddeti doğuruyor.

Örnek: 3

Cinsiyet: Kadın	Yaş: 21	Mesleği: Stajyer
------------------------	----------------	-------------------------

Bu soruya bir değil, bin neden sıralanabilir. İşsizlik, hukuksuzluk, umutsuzluk, çaresizlik, siyasi ve ekonomik bunalım, hızla çoğalan silahlanma. Bilgisayar oyunları, televizyon dizileri hep şiddet üzerine. Düşünlerde milletvekillerinden tut gelinine kadar herkes havaya ateş ediyor. Herkes oldu kabadayı. Hesap soran yok. Basın özgürlüğü yok. Düşünce özgürlüğü yok. Hak yok, hukuk yok. Bilim yok, eğitim yok. Şiddet olmasın da ne olsun? Ama yine de şiddet çıkar yol değil.

Örnek: 4

Cinsiyet: Erkek	Yaş: 26	Mesleği: Öğrenci
------------------------	----------------	-------------------------

Bence kişilerin birbirlerine şiddet uygulaması ülkedeki sürekli gerginlikten, gündemden kaynaklanıyor. Geçim sıkıntısı sosyal ilişkilere yansıyor. İnsanların dinlenmeye, anlamaya vakti yok. Çalışmak zorunda. Aslında her çalışan bir köle; düşük maaş, yüksek

çalışma saatleriyle her çalışan bir köle. Bu da şiddetin nedenlerinden biri.

Örnek: 5

Cinsiyet: Erkek	Yaş: 39	Mesleği: Özel sektör çalışanı
------------------------	----------------	--------------------------------------

Eğer hukuk yoksa, demokrasi yoksa, yapanın yaptığı yanına kalıyorsa, “bana dokunmayan yılan bin yaşasın” deniyorsa, hakkını arayanın yanında durulmuyorsa, yani, insanlar yalnızlaştırılıyorsa, kendi sorununu kendileri çözmek zorunda kalıyorlarsa en kolay yol sorunu şiddet ile çözmek oluyor. Doğru mu? Tabii ki yanlış. Bu kadar okudum, kendi mesleğim ile ilgili çalışmıyorum. “Mutlu muyum?” Tabii ki hayır. “Öfkeli miyim?” Tabii ki evet.

Örnek: 6

Cinsiyet: Kadın	Yaş: 23	Mesleği: Öğrenci
------------------------	----------------	-------------------------

Birincisi hukuk yok. Adam sana saldırıp, taciz ediyor, şiddet uyguluyor, şikayet ediyorsun, bir saat bile geçmeden sırta sırta serbest kalıyor. Birilerini öldürmek doğal hale geldi. Silah almak, antibiyotik almaktan bile kolay. Antibiyotik almak için reçete gerekiyor. Yapılanlar cezasız kalınca herkes bireysel olarak çözüm yoluna gidiyor. Bu da şiddeti daha da artırıyor. Eğitimsizlik de önemli. Hapishaneler eğitimliler ile dolunca ortalık bunlara kalıyor.

Örnek: 7

Cinsiyet: Erkek	Yaş: 32	Mesleği: İnşaat işçisi
------------------------	----------------	-------------------------------

Bu sıcakta üç beş kuruş için inşaatta çalışıyoruz. Patron “git” derse öldük demektir. Ellerinizden öper dört çocuğum var. Karım, kaynanam bir de ben yedi boğazız. Şu yaptığımız evlerin yanında bizim gecekodu çöplük gibi. Otobüse biniyorum, insanlar sana değmemeye çalışıyor. Pazara gidiyorsun her şey pahalı, eve geliyorsun hepsi eline bakıyor. Biri kalem diyor, biri “Ayakkabım yırtıldı su giriyor.” diyor.” Karım “Bari biraz kemik alsaydın kasaptan.” diyor. Kaynana “Oğlum ağrılarım var ilacımı aldın mı?” diyor. Bu her gün böyle. Ne yalan söyleyeyim, zaman zaman karıma da çocuklara da giriyorum. Sonra üzülüyorum. Kendini benim yerime koy. Bizimki yaşamak değil. Patronun iki dudağının arasında hayatımız. Korkudan ne dese susuyoruz, hep susuyorum. Bir gün patlıyorsun karını dövüyorsun. “Onların günahı ne?” diye sorarsan haklısın, onların günahı yok. Ama ne derler, gücü gücüne yetene. Bizi insanlıktan çıkarana gücümüz yetmiyor ki.

Örnek: 8

Cinsiyet: Kadın	Yaş: 31	Mesleği: Ev kadını
------------------------	----------------	---------------------------

Çocuklar kaçırılıyor, tacize uğruyor. Kadınların öldürülmesi, tecavüze uğraması neredeyse doğallaştı. Uyuşturucu kullanan çocukların, gençlerin sokaklarda ölmüş fotoğraflarını gazetelerde görmeye insan nasıl katlanır? Bunu yapanlara çok öfkeleniyorum. Yakalasam

ben bile onu paralarım. Yanlış, biliyorum ama kurumlar görevlerini yapmıyorlarsa insanlar ne yapsın? Şiddetin karşısındayım ama caydırıcı önlemler almayanların da karşısındayım.

Örnek: 9

Cinsiyet: Erkek	Yaş: 38	Mesleği: Taksi şoförü
------------------------	----------------	------------------------------

Ben sakın bir adamım, zaten öyle olmasam şoför olamazdım. Ama ben bile artık sakın olamıyorum. İşler kesat. Bazı günler bir kuruş kazanamıyorum. Eve bile gitmek istemiyorum. Ben kazanamıyorum ama birileri çok kazanıyor. Herkesin altında son model araba. Parayı basan arabayı da alıyor, ehliyeti de. Herkesin elinde cep telefonu çıkıyor. Trafikte yasak, kontrol yok. Trafik polisi anca bize ceza kesiyor. Her şeye zam var. Gazetede gördüm, kadının biri bir çantaya benim bir ayda kazanacağım parayı vermiş. Kısacası, ben de benim gibi pek çok insan da patlamaya hazır bir bomba gibiyiz.

Örnek: 10

Cinsiyet: Kadın	Yaş: 23	Mesleği: Sosyolog
------------------------	----------------	--------------------------

“Neden şiddet yok?” diye sorsaydınız daha mantıklı olurdu. Memleketin iler tutar neyi var? Her gün sudan nedenler ile insanlar birbirini öldürüyor, yüzlerce çocuk kayboluyor. İşsizlik dersiniz diz boyu. Bu kadar çok üniversite açacaklarına oradan mezun olanlara iş imkanı yaratsınlar. Cezalar caydırıcı değil! Sopayı kapan, parayı eline alan, tabancayı beline takan sokakta terör estiriyor. Ekonomik durum, siyasi durum birbirinden beter. Biz bizlikten çıktık. Çaresizlik, umutsuzluk insanları zıvanadan çıkarıyor.

Sağlığın tanımını bilim insanları şöyle yapıyor; **“Bedensel, ruhsal, sosyal iyilik hali.”**

Bu tanıma göre ağır hastayız. Sokağın sesine bakılırsa hastalık nedenleri belli. O zaman hastalığın dermanı da bizde demektir. Çözüm; umutsuzluğa, yalnızlaştırmaya, hukusuzluğa, işsizliğe, eğitimsizliğe, eşitsizliğe, şiddete, korkuya, kısacası bizi biz olmaktan çıkaran her şeye karşı birlikte olmakta yatar.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Paslanmaz Çelik Kaynağı

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Durum: İşçi paslanmaz çelik levhalara harici gaz kalkanı için sarf elektrotu (dolgu metali) kullanarak Gaz Metal Ark (GMAW veya MIG) Kaynağı yapmaktadır.

İşçinin bu çalışmalar sırasında karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz?

Neler Olabilir?

Yapılan çalışma İç Anadolu Bölgesi'nde ve özellikle aralık, ocak, şubat aylarında yapılıyor ise; işçi soğuk zeminden etkilenecek kas iskelet sistemi rahatsızlıkları ve romatizmal hastalıklara yakalanabilir.

2. Paslanmaz çelik ve bunun elektrodunun ergimesi sonucu açığa çıkan metal dumanlarına (Alüminyum, Antimon, Arsenik, Berilyum, Kadmiyum, Krom, Kobalt, Bakır, Demir, Kurşun, Manganez, Molibden, Nikel, Gümüş, Kalay, Titanyum, Vanadyum, Çinko) ve gazlara (Nitrik Oksit, Azot Dioksit, Karbon Monoksit, Ozon, Fosgen, Hidrojen Florür, Karbon Dioksit) uzun süren maruziyet (sunuk kalma) sonucu değişik organlarda kanserleşmeye kadar gidebilen hastalıklara ve meslek hastalıklarına yakalanabilirler.

3. Elektrik şoku/çarpması olabilir. Koşullara bağlı olarak operatörü yaralayabilir ya da öldürebilir.

4. Yüz ve boyun gibi cildin açıkta kalan kısımlarında yanıklar oluşabilir.

5. Ark ışınlarına maruz kalabilir.

6. Proses için doğru renk lensi (göz koruyucusu/camı) seçilmemiş ise, gözlere zarar verebilir.

> Yanıtı 19. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İÇİNDEKİLER

• DUYURU	
– Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Makale Ödülü	2
• İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	
– Kayıt-Dışı Çalıştırma ve Kazalar	3
A. Gürhan FİŞEK	
• ÇOCUK HABER	
– Çocuklar Barış Söyleminin de Dışında	4
Taner AKPINAR	
• SOSYAL POLİTİKA	
– Çocukları Koruyabiliyor muyuz?	6
Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA	
• SOSYAL POLİTİKA	
– Özelleştirme Dogmasının Yok Ettiği Bir Değer: SEKA	11
Hakan KOÇAK	
• İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ	
– İşyeri Hekimi, İş Güvenliği Uzmanı ve Kişisel Koruyucu Donanımı	14
Mustafa TAŞYÜREK	
• TEKNOLOJİ	
– Büyük Veri ve Gözetim.....	20
İzlem GÖZÜKELEŞ	
• SAĞLIK	
– Hasta Artık Görsel İmaj !	24
Osman ELBEK	
• ANIMSA	
– Halk Sağlığı Önderi Prof. Dr. Nusret H.Fişek 104 Yaşında”... ..	25
• SÖYLEŞİ	
– Eğitim Sen Genel Başkanı Feray Aytekin Aydoğan: “Aladağ Davası Eğitimde Çöküşün En Net Özeti”.....	26
• KADIN	
– Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Çalışma Hakkı Kadınlar Nasıl ve Hangi Koşullarda Yararlanıyor?.....	30
Gülay TOKSÖZ	
• SOSYAL POLİTİKA	
– 13. Karaburun Bilim Kongresi	35
Murad KARABULUT	
• SOKAĞIN SESİ	
– Sokağın Sesi.....	36
Oya FİŞEK	
• BULMACA	
– İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım : Paslanmaz Çelik Kaynağı	39
Mustafa TAŞYÜREK	

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

• **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
Oya FİŞEK

• **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
• Web sayfası: www.fisek.org.tr

• Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.

• Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır.
(Yerel Süreli Yayın)

• ISSN 1302-3519

• Sayı: 157 • Temmuz - Ağustos - Eylül 2018

• ÜCRETSİZDİR

• **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.
İstanbul Cad. Elif Sk. Sütçü Kemal İşhanı No: 7 / 18
İskitler - Altındağ / ANKARA

Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • Faks: 0312 384 30 57

Baskı Tarihi : Eylül 2018